

ADALET ALGISI ve YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA**Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ***Yrd. Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, cagdereli@mersin.edu.tr***D. Ali ARSLAN***Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, aliarслан@mersin.edu.tr***R. Nurgül ÜNAL***Hakim, Adalet Bakanlığı, rnurgul.72@gmail.com**Received: 10.03.2016**Accepted: 18.05.2016***ÖZ**

‘Yaşam kalitesi’ kavramının sosyal bilim alanında giderek popülaritesi artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ‘Yaşam kalitesi’ kavramını “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlanıyor. Kavrama esas alınan ölçütler sosyolojik nitelikte olmakla birlikte bu konu sosyoloji çalışmalarında hak ettiği yeri alamamıştır. Yaşam kalitesi çalışmalarında bireyi mutlu edebilecek maddi refah, sağlıklı olma ve eğitime erişebilirlik gibi koşullar öncelendiği halde adil yargı sistemi, dayanışmacı sosyal-kültürel ilişkiler, katılımcı demokrasi ve temiz ve sürdürülebilir doğal çevre gibi boyutlar ihmal edilmiştir. Bu tespitten hareketle hukuk sosyolojisi alanında ‘adalet algısının yaşam kalitesine etkileri’ saha araştırması ile incelenmek istenmiştir. Araştırmanın ana varsayımında ‘olumlu hukuk algısının yaşam kalitesinin niteliğine olumlu etkilerinin olacağı ve bu etkilerin yaşam kalitesinin maddi koşulları kadar önemli olduğu’ iddia edilmektedir. Araştırmanın tali varsayımlarında ise olumlu adalet algısının yargı sisteminin (tarafsızlık, erişebilirlik ve hız gibi) özelliklerine bağlı olduğu kadar bireyin (kentlilik, gelir, eğitim gibi) sosyolojik öz-niteliklerine, kentin sunduğu adli hizmetlere ve hükümetin genel af uygulaması gibi içsel-dışsal boyutlu koşullara da bağlı olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiayı test etmek için Mersin il merkezinde 388 kişilik örneklem grubuna araştırmacılar tarafından geliştirilen hukuk algısı ve yaşam kalitesi ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verilerinin istatistik analizi varsayımları doğrulamıştır. Bununla birlikte, toplumda anomi göstergesi olarak olumsuz adalet algısının yaygınlaşmaya başladığı ve bu durumun temel nedenselliğinin siyasal kimlik alanındaki kutuplaşma olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk sosyolojisi, sosyal algı, yaşam kalitesi.

JUSTICE PERCEPTION AND QUALITY OF LIFE ON SOCIOLOGICAL RESEARCH**ABSTRACT**

The popularity of the quality of life is increasing in social sciences. The life quality is defined by World Health Organisation (WHO) as the way of the perception of the people about their goals, expectations, standards in conjunction with the interests, perceptions and values. On the other hand, although the subject is a sociological phenomenon, it doesn't have its rightful place in the sociological of works. Mainly material issues such as health, education accessibility and material well-being has been examined in quality of life studies. Nevertheless some other very important issues, such as fair judicial system, solidary socio-cultural relations, participatory democracy has been neglected. It was aimed to investigate the impacts of the perception of justice on the quality of life in the light of these findings within this study. Main argument of this research is

that the favourable perception of law has positive affect on the quality of life to the people, at least as much as the materialistic phenomenon. In addition to that, the favourable perception of law depends not only to the main indicators of the justice system (such as impartiality, accessibility and speed) but also to the individual and political parameters. A scale of the perception law and the quality of life was used to realise the research. The scale was applied to the sampling group of the 388 people. The major findings of the research verify the major hypothesis.

Keywords: Sociology of law, social perception, quality of life.

1. GİRİŞ

Kalite kavramı daha çok iktisat, işletme ve pazarlama alanlarında verimlilik ile öne çıkan bir kavram iken “yaşam kalitesi” kavramı, modern hayatın gelişimi ve kentleşme sürecinde sosyolojisinin çalışma alanına dâhil oldu. Yaşam kalitesi kavramı Dünya Sağlık Örgütü tarafından “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlanıyor (WHOQOL, 1995). Birey bu algılamaya bağlı olarak yaşamından memnun veya memnuniyetsiz oluyor. ‘Yaşam kalitesi’ kavramı küreselleşme sürecinde giderek insanlığın ortak değeri haline geldi. Artan önemine bağlı olarak toplumlararası gelişmişlik kıyaslamasının temel göstergesi olarak kullanılmaktadır. Yaşam kalitesinin (yaşam memnuniyeti) sağlanması, ekonomik politikalarının belirlenmesi, sağlık politikalarının yönlendirilmesi, kentleşme politikalarının revize edilmesi, toplumsal güvenliğin sağlanması gibi sosyal, ekonomik ve kültürel düzenlemelerin nihai amacı haline gelmiştir. Bu nedenle yaşam kalitesi ölçütlerinin gerçekleştirilmesi her geçen gün yaşamımızda daha merkezi bir konum kazandı (Tekeli, 2010: 80). Farklı bilim alanlarında yapılan çalışmalarda yaşam kalitesinin çeşitli unsurlarından (sağlıklı olma, ekonomik iyi olma veya kamusal hizmetlerden yararlanma gibi) biri veya birkaçı önceleniyor (Sapançalı, 2009). Oysa yaşam kalitesini bütüncül açıklayabilmek için farklı paradigmaları dikkate alan geniş bir perspektif zorunludur (Özcan, 2008). Bu bilinçle bu bildiride yaşam kalitesi kavramının eksik kaldığı düşünülen ‘hukuksal’ boyutu saha araştırması verilerine dayalı olarak açıklanmak istenmiştir. Olgunun açıklamasında ‘yapabilirlik yaklaşımı’nın önermeleri esas alınmıştır. Bu çalışmada ele aldığımız ‘hukuk algısının yaşam kalitesine etkileri’ konusu literatüre katkı yapabilecek niteliktedir. Şayet literatürdeki çalışmalar ya yaşam kalitesi ya da hukuk algısı üzerinedir.

Yaşam kalitesi literatüründe öne çıkan çalışmalar hakkında şu bilgileri verebiliriz: Öncü bir çalışma Di Tela vd.’nin (2003) mutluluk/yaşam tatmini konusunda uluslararası farklılığa dikkat çekmek için 1970-90 döneminde 250.000 kişilik Avrupalı ve Amerikalı örneklem üzerinde yaptıkları araştırmadır. Bu araştırmada makroekonomik hareketlerin ulusların mutluluğu üzerinde güçlü etkilerinin olduğu tespit etmişlerdir. Borooah (2006) yaptığı çalışmada 80 ülkede 113.000 katılımcıya mutlu olma kriterlerini sormuş ve genellikle Tanrıya inanma, insanca bir yaşam standardı, bir iş, iyi bir aile ve sosyal hayat, iyi komşuluk ve en önemlisi sağlıklı olmayı istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Mutluluk ile gelir arasındaki ilişkiyi inceleyen Headey vd. (2008) ekonomik refahın mutluluk üzerindeki etkisini belirlemek için Avustralya, İngiltere, Almanya, Macaristan ve Hollanda’ya ait hane halkı ekonomik panel verilerini kullanarak yaptığı çalışmada mutluluğun inanılandan daha fazla şekilde ekonomik koşullardan etkilendiğini ortaya koymuştur. Veenhoven (2012) bir bütün olarak yaşam tatmini ve

finans, barınma ve sosyal ilişkiler alanlarından duyulan tatmin konusunda 10 Avrupa ülkesinde yaptığı çalışmasında uluslar arasındaki ortalama tatminin oldukça farklı olduğunu bulmuştur. Kuzey Avrupa uluslarında en yüksek düzeyde olan yaşam tatmini, Güney Avrupa’da orta düzeyde Doğu Avrupa’da en düşük düzeydedir (Selim, 2010). Türkiye’de yaşam kalitesi çalışmalarının sayısı azdır. Mevcut çalışmalar (Çakıroğlu, 2007; Selim, 2008a; Selim 2008b hariç) bölgesel/yerel düzeydedir. Selim (2008a), Türkiye İstatistik Kurumunun 2004 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması verilerini kullanarak öznel iyi olma göstergesi olan bireysel mutluluk kaynağı değerlerini analiz etmiştir. Bu çalışmada; iş sahibi olmanın ve para kazanmanın bireysel mutluluk kaynağı olarak görüldüğü, bunun için gelir ve eğitimin önemli olduğu, iş seçiminde cinsiyetin önemli rolünün bulunduğu tespit edilmiştir. Selim (2008b), Dünya Değerler Anketini kullanarak Türkiye’deki yaşam tatmini ve mutluluğu incelediği çalışmasında 1990, 1996 ve 2001 yılları için yaş ve işsizliğin yaşam tatmini ve mutluluk üzerinde negatif etkisinin olduğunu, buna karşın sağlık durumu ve gelirin ise pozitif etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Çakıroğlu (2007), yaşam kalitesi ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada “ortalama mutluluk puanı” ve “Avrupa birliğine Üyelik statüsü” kriterlerine göre Bulgaristan, Danimarka, Macaristan ve Türkiye’yi karşılaştırmıştır. Araştırmacının tespitine göre, yaşam kalitesinin yükselmesi mutluluk getirmektedir. Gitmez ve Morçöl (1994) Ankara halkının sosyoekonomik durumlarının yaşam tatminine etkilerini incelemiştir. Özmete (2004), Tokat il merkezinde kamu sektöründe çalışan 232 kişi üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyet değişkeninin öznel iyi olma durumuna etkisini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, erkekler kadınlara göre yaşamlarını ilgi çekici ve esnek, kadınlar da erkeklere göre değerli görmektedirler. Senlier vd. (2009) Kocaeli ile Avrupa şehirlerini karşılaştırmak suretiyle kentsel yaşam kalitesi çalışmışlardır. Türkiye İstatistik Kurumu, 2003 yılından beri her yıl Yaşam Memnuniyeti Araştırması yapmaktadır. Bu araştırmada Türkiye’deki bireylerin mutluluk algılaması, umut, değerler, kişisel gelişim ve kişisel sağlık, gelir ve çalışma hayatı gibi alanlardaki memnuniyetlerini ölçmektedir. Ayrıca, bireylerin kamu hizmetlerinden memnuniyetleri de ölçülmekte ve bunların zaman içindeki değişimi takip edilmektedir. Bu araştırmalarda yaklaşık olarak %60’ın üzerinde mutlu birey tespit edilmiştir (TÜİK, 2008).

Hukuk algısı literatüründe az sayıda çalışma mevcuttur. Bunlardan öne çıkan çalışmalar hakkında şu bilgileri verebiliriz: Literatürde ‘hukuk ve yaşam kalitesi’ değil ama ‘hukukta toplam kalite’ çalışmaları çok sayıdadır. Bu çalışmalarda daha çok mahkemelerin işleyişi ele alınmış, mahkeme yönetimi kavramı altında değerlendirmeler yapılmıştır. Örnek çalışma olarak 2002 yılında kurulan Avrupa Etkin Yargı Komisyonu’nun (The European Commission for the Efficiency of Justice) Avrupa adalet sistemiyle ilgili nitel ve istatistiki bilgileri sunduğu kıyaslama raporları gösterilebilir (CEPEJ, 2014). Türkiye’de yapılan çalışmalar içerisinde ele aldığımız konuya yakın bir çalışma İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezince hazırlanan Adalet Gözet projesidir. Bu çalışmada vatandaşların Mahkemeler hakkındaki görüş ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Araştırmada vatandaşların mahkemeleri olumsuz olarak değerlendirdikleri, mahkemeye güvenin düşük olduğu, mahkeme deneyimi olanların, olmayanlara göre güvenlerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Kalem vd., 2008). TESEV tarafından 2009–2010 yıllarında yayınlanan üç araştırma raporunda; Yargı mensuplarının hukuk sistemini nasıl değerlendirdikleri? Medyanın kamuoyu hukuk algısını nasıl etkilediği? Toplumun yargı algısının ne olduğu? sorularına cevap aranmıştır (Sancar ve Atılgan, 2009; Erdal, 2010).

Bunlardan ele aldığımız konuya yakın olanı “Biraz Adil, Biraz Değil... Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı” isimli çalışmadır. Bu çalışmada devlet–yargı özdeşliğinin vatandaş algısında yer ettiği tespit edilmiştir. Bu temelden toplumda yargının tarafsız ve bağımsız olmadığı, yargının güçlüden yana olduğu, yargıya en önemli müdahalenin hükümetten ve ordudan geldiği ve sonuç olarak yargıya güvenin zayıfladığı ancak yine de mahkemelerin son çare olarak görüldüğü tespit edilmiştir (Sancar ve Aydın, 2009). KONDA Araştırma Şirketi 2010 yılında Türkiye genelini temsilen 25 ilde 1814 kişi ile görüşerek toplumun ‘Hukuk ve adalet algı ve beklentiler’ini tespit etmiştir. Teorik ve kavramsal altyapısı olmayan bu araştırmanın genel bulgusu hukuk algısının görece (ne olumlu ne olumsuz) olduğudur (KONDA, 2010). Tüm bu çalışmaların verileri ile yaptığımız araştırmada elde edilen veriler Sonuç Bölümünde bir arada değerlendirilmiştir.

Yukarıda genel hatları ile betimlediğimiz iki ayrı literatür alanına dahil olan bu bildiri üç ana bölüm halinde hazırlandı. Giriş bölümünün ardından araştırmanın Metodolojisi tanıtıldı. Kavramsal ve Teorik Bilgiler bölümünde ‘hukuk algısı’ ve ‘yaşam kalitesi’ kavramları tanımlandı; iki kavram arasındaki nedensellik ilişkileri betimlendi; ve bu nedensellik ilişkilerini açıklayan teoriler tanıtıldı. Bunlardan yapabilirlik yaklaşımı araştırmanın teorisi olarak benimsenmiştir. Analiz bölümünde sistematik olarak sunduğumuz araştırma verilerinin frekans dağılımları ve birleşik dağılım analizleri yer almaktadır. Sonuç bölümünde ortaya konan tüm bu bilgiler bir arada değerlendirilmiş ve araştırma bulgusu tespit edilmiştir.

2. YÖNTEM

2. 1. Araştırma Evreni Olarak Mersin’in Tanıtımı

Bu araştırmanın evreni Mersin ilidir. Mersin ili demografik ve toplumsal yapısının heterojenik özelliği nedeniyle Türkiye'nin küçük bir modeli olarak görülebilir. Diğer şehirlerde var olan hukuki uyumsuzluklar Mersin için de geçerlidir. Ama bunun yanında Mersin, liman şehri olması nedeniyle ulusal ve uluslararası kara ve deniz ticaretinden doğan davalara sahnedir. Uzun yıllar Doğu ve Güneydoğu illerinden aldığı göç neticesinde farklı kültür grupları arasındaki ilişkiler hukuki olaylara yansımaktadır. Zengin-fakir, yerli-göçmen, sağcı-solcu gibi farklı alanlarda kentin sahip olduğu ikili yapılar yargısal uygulamaları ve yargı aktörlerinin davranış biçimlerini çeşitlendirmektedir.

Mersin kent olarak yeni bir yerleşmedir. Mersin’in esas olarak kuruluş ve gelişmesi 19.yy ortalarından itibaren yabancı sermaye tarafından desteklenen pamuk tarımı sayesinde olmuştur. Ardından liman ve ulaşım sistemlerinin, sonrasında da sanayi tesislerinin kurulması ile sürekli olarak gelişme göstermiş ve nüfusu artmıştır. Mersin’in kentleşmesinde ticaret ve yabancı sermaye büyük rol oynamıştır. Kentsel oluşum kuruluşundan bu yana kıyıya paralel olarak ve iskeleyi merkeze alacak şekilde meydana gelmiştir (Yıldız, 2008).

Cumhuriyet döneminde de kentleşmeyi etkileyen unsurlar ticaretin gelişimini sağlayan liman ve ticaretin neden olduğu göç olgusudur. Göç nedeni ile 1970’li yıllardan itibaren gecekondulaşma başlamıştır. Gecekonduların kente eklenmesi ile kentin mekânsal gelişimi doğu/batı ekseninin yanında giderek kuzeye yönelmiştir. 24 Ocak kararları ile ekonomide liberal yapıya geçilmesi ile birlikte Mersin limanının önemi ve hareketliliği artmış

ve bu gelişme göçü artırmıştır. Yine 1990'lı yıllarda Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki güvenlik sorunları nedeni ile Mersin'e 1995–2000 yılları arasında 117.894 kişi göç etmiştir. Yüksek oranda göç toplumda gelir adaletsizliği, işsizlik, sağlıksız barınma koşulları ve çarpık kentleşme gibi sorunların doğmasına sebep olmuştur. Yeni gecekondü bölgeleri ile birlikte kentin dış sınırları sürekli genişlemiş ve verimli tarım arazileri giderek yok olmuştur. Göç ile gelen insanların istihdam yokluğu nedeni ile enformel ilişki ağlarına dâhil olmuşlardır (Yıldız, 2008). Mersin 1980 sonrasında ciddi anlamda 'kentleşme' sorunu yaşayan bir kenttir.

Tablo 1. Mersin İlçeler Nüfusu, Mahalle Sayısı, Hane Sayısı ve Hane Büyüklüğü ¹

İlçe	Nüfus	Hane Sayısı	Hane Büyüklüğü	Mahalle Sayısı
Akdeniz	279 363	66 993	4,17	65
Mezitli	158 462	51 116	3,10	41
Toroslar	277 658	72 118	3,85	67
Yenişehir	224 895	68 565	3,28	32
Toplam	940 378	258 792	3,60	205

Tablo 2. Örneklem Hesaplama Tablosu

İlçe	Hane Sayısı	Tabaka Ağırlığı	Beklenen Anket Sayısı	Gerçekleşen Anket Sayısı
Akdeniz	66993	0,258868126	100	147
Mezitli	51116	0,197517698	77	59
Toroslar	72118	0,278671675	108	94
Yenişehir	68565	0,264942502	103	88
Toplam	258792	1	388	388

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2013 verilerine göre, Mersin'in il geneli nüfusu 1 727 255 kişidir. Mersin kent merkezinde 940 378 kişi, 258 792 adet hanede ikamet etmektedir. İdari açıdan Mersin, Büyükşehir statüsündedir ve Büyükşehir'e bağlı 4 merkez ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Yenişehir, Akdeniz, Toroslar ve Mezitli ilçeleridir. Mersin kent merkezinde ikamet eden nüfusun ilçelere dağılımı; ilçelerin mahalle ve hane sayıları ve ilçelerin hane büyüklüğü Tablo 1'de gösterilmiştir.

Mersin 2011 yılı için illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında (81 il içinde) 24. sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye'deki iller en gelişmişten en gelişmemişe doğru 6 bölgeye

¹ ADNKS 2013 ve İİGM 2015 verilerinden hesaplanmıştır.

ayrılmıştır. Bu sınıflamada Mersin'in yeri 3. Bölgedir. 'Orta düzey sosyo-ekonomik gelişmiş' diyebileceğimiz bu bölgede Mersin'le beraber 12 bulunmaktadır² (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 2011 yılı için İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasını henüz yayınlamadı. Ancak bu veri 2004 yılı için mevcut. Türkiye'deki 872 ilçe içinde Mersin ilçelerinin gelişmişlik sıralaması Tablo 10'da gösterilmiştir. Bu hesaplamada Mersin merkez ilçelere ait veri bulunmamaktadır; ancak 4 merkez ilçe (Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir) 'merkez ilçe' olarak sunulmuştur. Buna göre, Mersin merkez ilçe 2004 yılı için ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında (872 ilçe içinde) 13. sırada yer almaktadır. Gelişmişlik grubu 1'dir. Yani Türkiye'nin en gelişmiş 15 ilçeden birisidir³ (Dinçer ve Özasan, 2004).

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu her yıl 'İllerarası Rekabetçilik Endeksi' yayınlamaktadır. Bu kurumun en son 2010 yılı hesaplamasına göre Mersin'in genel endeks puanı 25,87'dir ve bu puana göre 81 il içinde gelişmişlik sıralaması 15'dir. Kurum genel endeks puanını 4 ölçüte göre hesaplamaktadır: 1-Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi, 2-Markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksi, 3-Ticaret beceresi ve üretim potansiyeli endeksi ve 4-Erişilebilirlik endeksi. Konumuz itibariyle bunlardan 'Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi' önemlidir. Buna göre, Mersin yaşam kalitesi sıralamasında 81 il içerisinde 22. sırada yer almaktadır (ÇKA, 2014: 10 ve URAK, 2011).

Tablo 3. URAK Rekabetçilik Endeksleri 2010

İl	Genel Endeks		Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi		Markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksi		Ticaret beceresi ve üretim potansiyeli endeksi		Erişilebilirlik endeksi	
	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri
Mersin	15	25,87	22	25,59	22	0,76	9	21,62	11	55,67

Türkiye'de Ocak 2015 tarihi itibariyle 291 kapalı ceza infaz kurumu, 53 müstakil açık ceza infaz kurumu, 2 çocuk eğitimevi, 5 kadın kapalı, 1 kadın açık, 3 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 355 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların kapasitesi 163.129 kişiliktir (CTE, 2015). Mersin ceza infaz kurumlarının coğrafi dağılımı itibariyle 3 bölgeye ayrılmıştır: Mersin, Tarsus, Silifke. Mersin bölgesinde 3 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Tarsus bölgesinde 3 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Silifke bölgesinde 5 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır (CTE, 2015). Mersin'deki ceza infaz kurumlarında 2011 yılı itibariyle 2.120 hükümlü bulunmaktadır. Bunların %95'i erkek, %5'i kadındır (ÇKA, 2014: 34). 2011 yılı için Mersin suçlu oranı 0,12'dir.

² Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak

³ Birinci Derece Gelişmiş İlçeler: Bursa-Büyükşehir, Adana-Büyükşehir, Kocaeli-Körfez, Kocaeli-Gebze, İzmir-Aliğa, Antalya-Merkez, Eskişehir-Merkez, Gaziantep-Merkez, Denizli-Merkez, Konya-Büyükşehir, Kocaeli-Merkez, İstanbul-Büyükçekmece, Mersin-Merkez, Kayseri-Büyükşehir, Tekirdağ-Çorlu

Mersin’de cezaevine giren hükümlülerin yaklaşık yarısı ilköğretim mezundur. Cahil ve okumuş kesimin suç oranları düşüktür. Bu veri il geneli eğitim düzeyi ile karşılaştırılmış ve şu ilginç tespit yapılmıştır: İl genelinde ilköğretim mezunlarının oranı %42 ve ortaöğretim mezunlarının oranı %22 olduğu halde suçlular arasında ilköğretim mezunlarının oranı %52 ve ortaöğretim mezunlarının oranı %28’dir. İl genelinde cahil kesimin oranı %25 ve okumuş kesimin oranı %8 olduğu halde suçlular arasında cahil kesim oranı %8 ve okumuş kesim oranı %4’dür. ⁴

Mersin’de suçluların işlediği suç türleri şöyle sıralanmaktadır: İcra İflas Kanunu'na muhalefet %38, Yaralamak %10, Diğer suçlar %10, Hırsızlık %9, Çek Kanunlarına muhalefet %7, Uyuşturucu ile ilgili suçlar %7, Sahtecilik %3, Öldürme %3, Ateşli silahlar ile ilgili suçlar %3, Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet, %3, Gasp %2, Dolandırıcılık %1, Cinsel suçlar %1, Kaçakçılık %1.

Mersin’in mahkeme türüne göre ceza mahkemelerindeki dava sayısı Türkiye ortalamasına yakındır. Şöyle ki: 2013 yılında Türkiye genelinde davaların %43’ü Asliye Ceza mahkemesinde, %41’i Sulh Ceza mahkemesinde, %11’i İcra Ceza mahkemesinde ve %4’ü de Çocuk mahkemesinde işlem görmüştür. Aynı yıl Mersin’de davaların %47’si Asliye Ceza mahkemesinde, %38’i Sulh Ceza mahkemesinde, %10’u İcra Ceza mahkemesinde ve %5’i de Çocuk mahkemesinde işlem görmüştür.

Mahkemelerin iş yükü açısından ‘geçen yıldan devralınan dava sayısı’ ve ‘gelecek yıla devreden dava sayısı’ esas alındığında 2013 yılında Mersin’de Asliye Ceza mahkemelerinin işyükünün arttığı, Sulh Ceza mahkemelerinin işyükünün azaldığı ve İcra Ceza ile Çocuk mahkemelerinin işyükünün aynı kaldığı tespit edilmektedir.

2. 2. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

Bu araştırmada Orantılı Tabakalı Rasgele Örnekleme Tekniği kullanılmıştır. Bu araştırma tekniğine göre, farklı sosyolojik nitelikte olan Mersin merkez ilçeler ayrı tabakalar kabul edilmiştir. Tabakalardaki hane sayısına göre tabaka ağırlıkları hesaplanmış ve buna göre her bir ilçede uygulanacak anket sayıları hesaplanmıştır. Anketlerin uygulanması sırasında ilçelerin idari sınırlarının yeniden düzenlenmesi ve bazı hanelerin görüşme talebini geri çevirmesi ve bazen de anketörlerin sehven mahalleleri karıştırması gibi nedenlerle Akdeniz ilçesinde beklenen üzerinde, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir ilçelerinde de beklenenin altında anket uygulanmıştır. Araştırmanın örnekleme oranı %0,15 (0,15) olarak belirlenmiştir.

Bu makalede sunulan veriler geniş bir araştırmaya aittir. Makalenin sınırlılığı çerçevesinde burada iki ana varsayım ve bir tali varsayımın analiz sonuçları aktarılacaktır. Varsayımlar şöyle ifade edilmiştir:

1. Ana Varsayım (Pozitif-Öznel): “Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif algı arttıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır”.

2. Ana Varsayım (Pozitif-Nesnel): “Olumlu hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde pozitif etkisi vardır ve bu etki, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlüdür.

⁴ TÜİK ADNKS verilerinden hesaplanmıştır

Tali Varsayım (Pozitif-Öznel): “Bireyin sosyolojik öz-nitelikleri (eğitim, gelir, kentlilik) artarsa yargısal memnuniyeti artar”.

Araştırmada varsayımları test etmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan algı ve tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte 130 adet soru bulunmaktadır. Sorular çoktan seçmeli Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmıştır. Soru formundaki 1–20 arası sorular hane reisinin demografik-sosyolojik niteliklerini betimlemeye yöneliktir (ki bunlar istatistik analizde bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır). Diğer sorular üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde ‘hukuk deneyimi’ soruları; ikinci bölümde ‘hukuk bilgisi’ soruları; ve üçüncü bölümde ‘hukuk algısı’ soruları yer almaktadır. Ölçeğin ‘hukuk algısı’ sorularının güvenilirlik değeri Cronbach’s Alpha = 0,7747 olarak hesaplanmıştır. Araştırma ölçeği Mayak Worldwide Research şirketi tarafından uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen ham verilerin bilgisayar ortamında SPSS 11.5 sürüm istatistik programı kullanılarak istatistik analizleri yapılmış, bunlar grafik ve çizelgeler halinde ifade edilmiştir. İki ve üç değişkenli birleşik dağılım analizlerinde Pearson Chi-Square ve Fisher’s Exact Testleri kullanılmış ve değişkenler arası nedensel ilişkinin tespit edilmesi halinde birleşik dağılımın özelliğine göre simetrik ölçülerden Contingency Coefficient veya Cramer’s V değerlerinden birine göre değişkenler arası nedensel ilişkinin anlamlılık düzeyi tespit edilmiştir. Birleşik dağılım analizleri için kabul edilen hata payı binde 5’dir ($P < 0,005$).

3. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

3. 1. Yaşam Kalitesi Kavramı

Kalite, niteliğe ilişkin bir kavram olarak yetkinlik ve üstünlüğü niteler. Bir insanın, nesnenin ya da yaşantının nitelikçe nasıl olduğunu belirten, onun başka şeylerden ayırt edici üstünlüğünü ölçüp değerlendirebilen özelliğidir (Bozkurt, 2003). ‘Yaşam kalitesi’ kavramı ise “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlamaktadır (WHOQOL, 1995: 1403–1409).

Sosyoloji alanında yaşam kalitesi kavramı, genel olarak “sosyal göstergeler” yaklaşımı çerçevesinde, yaşam standartları, yaşam biçimi, sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler ve yoksulluk bağlamında değerlendirilmektedir (Sapancalı, 2009). Sosyal göstergeler yaklaşımının ana postülası şöyle ifade edilebilir: Toplum insan ihtiyaçlarını az ya da çok karşılar. Bireylerin ihtiyaçları etkili olarak karşılanmaz ise ruh ve beden sağlığında olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu olumsuzluklar toplumsal hareketlere yol açabilir. Bu nedenle toplumsal kalite çeşitli göstergeler yolu ile betimlenmelidir (Veenhoven, 2012). Yaşam kalitesi kavramı, modern hayatın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşması ile birlikte gündeme gelen ve gelişen bir kavramdır. Yaşam kalitesi alanında yoğunlaşan çalışmaların odak noktasını insan-insan ilişkisi ve gündelik hayatın süregeldiği çevre-insan ilişkisi oluşturur (Marans, 2007). Van Kamp vd. göre, yaşam kalitesi “çevrenin ölçülebilir, fiziksel (mekânsal) ve sosyal bileşenleri ve bu bileşenlerin algılanma biçimleri”dir. Szalai ise yaşam kalitesini bireyin var oluş hali, refahı ve

hayattan memnuniyet düzeyi ile ilişkili objektif ve sübjektif etkenlerin sonucu olarak açıklamaktadır (Van Kamp vd., 2003: 147 ve Szalai, 1980: 98; aktaran, Koçak, 2009: 143).

Yaşam kalitesinin göstergeleri farklı çalışmalar sonucunda refah, güvenlik, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet, farklılıklara tolerans, sivil itaatsizlik, özgürlük isteği, güven, yüksek yaşam doyumu olarak belirlenmiştir. Araştırmalar teknolojinin gelişmesi ve gelir seviyesinin yükselmesi ile birlikte, maddi zenginliğin yaşam kalitesinin tek başına bir göstergesi olmadığını, mekânsal, sosyal ve politik faktörlerin de bireylerin yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Yaşam kalitesi kavramının göstergeleri bir yandan nesnel gerçekler ve değişkenler, diğer yandan bireysel algı ve değerlendirmelere dayalı öznel etkenlerdir. Yaşam kalitesine ilişkin yaklaşımlar bu unsurların birinin ağırlıklı olarak kabul edilmesine göre değişmektedir (Marans, 2007 ve Sapançalı, 2009).

3. 2. Hukuk ve Adalet Kavramı

Hukuk toplum yaşamını düzenlemek için, uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallardır. Bu kurallar toplumsal yaşantısında ortaya çıkmıştır ve amacı toplum yaşantısının sürdürülmesidir (Özcan, 2011). Hukukun en karakteristik özelliği kurumsal yargılama faaliyetidir. Yetkisi toplum tarafından kabul edilip tanınan, uzman bir kişi veya grubun harekete geçerek karar vermeye yönelmesi hukuk olayının temelidir. Diğer bir özelliği ise ona olan saygının güvence altına alınmış olmasıdır. Gerektiğinde yaptırımlar aracılığı ile fiziksel baskı ile bu saygı sağlanmaktadır. Zorlamanın meşruluğu bir yargı kararının varlığına bağlıdır (Öktem ve Türkbağ, 2003).

Adalet toplumsal yaşamın varlık koşuludur. Hukuk, adalet değerini somutlaştıran, gerçekleştiren araçtır. Hukuk adaletli yaşamın gerçekleşmesi için yöntem ve uygulamalarını adalet düşüncesine göre düzenler (Aral, 1988; Can, 2003). Kuçuradi'ye göre adalet kişilerin temel haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin sürekli olarak ülkeler düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir (1994: 28–32). Hukukun araştırma konumuz ile ilgili olarak işlevlerinden birisi de toplumsal yaşamı geliştirici, bireyin yaşamını rahatlatıcı, toplumsal yaşamın sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi için olumlu önlemleri alma yükümlülüğüdür (Öktem ve Türkbağ, 2003).

Jeremy Bentham'a göre hukukun amacı bireyi mutlu kılacak, ona en fazla hazzı verecek, en üst düzeyde özgürlüğü sağlayacak koşulları, ortamı hazırlamaktır. Rudolf von Jhering'e göre hukuk toplumsal yaşamın varlık koşuludur, amacı bireysel ve toplumsal mutluluktur. Montesquieu'ye göre ise değişik sosyal gerçeklik koşulları ile bunların sonuçları olan hukuk kuralları arasında değişmez bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle Devlet, hukuku oluştururken coğrafya ve iklim koşullarını dahi göz önünde bulundurmak zorundadır (Topçuoğlu, 1963).

3. 3. Hukuk Algısı ve Yaşam Kalitesi İlişkisi

İnsanın mutlu olması, yaşamına anlam verebilmesi ve değerlere göre yaşayabilmesi için varlığının korunması, güvence altına alınmasını zorunlu kılar. Bir yandan maddi olanaklar vasıtası ile bedensel varlığını koruması, diğer

yandan kültür aracılığı ile de iç varlığını koruması için toplum içinde yaşamak zorundadır. Toplum ve toplumsal yaşam bireysel yaşamın varlığının ön koşuludur. Öte yandan toplumsal yaşam içerisinde de bireyin varlığının ve özgürlüğünün topluma karşı korunması gereği beraberinde düzeni gerektirir. Bu ise hukuk demektir. Toplumu düzenleyen ve biçim veren ahlak ve örf ve adet kurallarının yanında ve ötesinde hukuk kurallarıdır. Hukuk toplumsal ilişkileri düzenlerken bir değer olan adalete dayanmak, ona atıf yapmak zorundadır. Hukuk adaletten ayrı bir teknik ya da politik yöntem değildir. Hukukun bütün işlevleri adalet mihengi üzerinde değerlendirilip değer kazanmaktadır. Toplum içindeki haklı ve haksızın belirlenmesinde ölçü adalettir. Adaletin özünü ise eşitlik oluşturmaktadır. Hukuk adaletin buyruğu altındadır (Aral, 1988).

Hukukun nihai amacı insanların mutluluğunu sağlamaktır ve bu amaç insandaki adalet duygusundan temellenir. Hukukta "ide" olarak kabul edilen "adalet", mutluluğun (yaşam kalitesinin) hukuksal görünümüdür. Belirtilen yaşam kalitesi unsurlarının medeni toplumlarda, hemen hemen tamamının tanımlanarak bir düzen içinde ve aynı zamanda korunmasının sağlanması hukukla mümkün kılınmıştır. Hukukun yaşam kalitesi üzerindeki etkisi, yaşam kalitesinin öncelikle kamusal niteliğinden kaynaklanmaktadır: "Ubi societas ibi ius": Nerede toplum varsa orada hukuk vardır (Güriz, 2009; Öktem ve Türkbağ, 2003).

Yaşam kalitesi bir yönüyle insan haklarının yaşama geçirilmesidir. BM Genel Sekreteri, 1993 yılında İnsan Hakları Dünya Konferansının açılış konuşmasında insan haklarının evrensellik iddiasını kaybetmeden genişlediğini, zenginleştiğini ve yeni alanlara açıldığını anlatmıştır. Bunun anlamı insanların hukuk tarafından tanınan ve korunan yetkilerinin ve sorumluluklarının artması demektir. İnsanın özgürce ve güven içinde yaşaması onurlu bir yaşam için ön koşuldur. Viyana Deklarasyonunda aşırı yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın insan onurunu zedeleyeceği kabul edilmiştir. Onurlu yaşam kavramının çerçevesi yaşam kalitesinin gelişmişlik derecesi çizilebilecektir. İnsan haklarının pratiğe geçirilmesinin sağlanması yaşam kalitesinin yükseltilmesinin sağlanması ile olmaktadır. Avrupa Kentsel Şartı ve HABİTAT Gündeminde herkes için yaşam kalitesi ilkesi kabul edilmiş ve somut koşullar da belirtilerek ayrıntılandırılmıştır (Tekeli, 2010; Tunçay, 1994).

Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkisi yahut yargı hizmetlerine bağlı yaşam kalitesi bireysel ve toplumsal açıdan ele alınabilir. Yine her iki açıdan hukuk algısına bağlı yaşam kalitesinin nesnel ve öznel kriterleri mevcuttur. Bunlar kanun önünde eşitlik, adalet, tarafsızlık, karar verme özgürlüğü, bütünlük, şeffaflık, erişilebilirlik, güncellik ve kesinlik gibi kriterlerdir. Adalet ve tarafsızlık mahkemenin kendi yönetim standardını belirler. Özgürlük yalnızca davanın gerçeklerine uygun kanunun uygulanması esasına dayalı karar verme yeteneğidir. Bütünlük şeffaflık ise yargılama sürecinin, kararın ve karar vericinin yerindedir.

3. 4. Sosyal Algı Kavramı

Algı, nesnel dünyayı duyu yolu ile öznel bilince aktarmadır. Duyu organlarından elde edilen verileri anlamlı hale getirme sürecidir. İnsanlar tüm dünyayı duyu organları yolu ile algılamaktadırlar. Duyusal süreçler sonunda duyusal bilgi nesneye dönüştürülür. Algıyı öğrenme ve doğuştan gelen özellikler etkilemektedir (Kağıtçıbaşı, 2010; İncoğlu, 2010).

Sosyal algı, bireyin içinde yaşadığı toplumun etkisi ile kişi, nesne ya da durumları algılayıp tutumlar oluşturmasıdır. Sosyal algı bilgisel ve normatif öğelerden oluşur. Bir sosyal etki bilgisel olarak algılandığında doğru olduğu için, normatif olarak algılandığında ise ödül/ceza beklentisine göre itaat yahut uyma davranışına sebep olacaktır (İnceoğlu, 2010). Sosyal algının iki aşaması vardır. İlki izlenim oluşturma, ikincisi ise atıfta bulunmadır: İzlenim oluşturma göze çarpan ilk özelliklere dayanır. Bir başkası hakkında farklı kaynaklardan gelen bilgileri bir yargı haline getirme sürecidir. İzlenimler sözel ya da sözel olmayan bilgilerden oluşur. Sözel olmayan bilgiler yüz ifadesi, göz teması, fiziksel görünüm, beden dilidir. Kişilerin algılanan ilk özelliklerinden sonra davranışlarının altında yatan nedenleri çıkarsama süreci de atıfta bulunmadır. Atıfta bulunma sosyal olayları nasıl algılayıp yorumladığımız, onlara nasıl anlam verdiğimiz ile ilgilidir (Kağıtçıbaşı, 2010).

Tutum ise sosyal algımızı ve davranışlarımızı etkileyen, bir bireye atfedilen ve onun bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan eğilimdir. Tutumlar doğuştan değil öğrenme süreci sonucunda sonradan kazanılır (Kağıtçıbaşı, 2010: 110; İnceoğlu, 2010: 9).

3. 5. Yaşam Kalitesi Teorileri

Sosyal bilimlerde 'yaşam kalitesi'ni açıklayan farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan "Faydacı yaklaşım", "Sağduyulu değerler yaklaşımı", "İnsan gereksinimleri yaklaşımı" ve "Yapabilirlik yaklaşımı" ilgi görmektedir. Bildiri metninin kısıtlılığı nedeniyle bunlardan ilk üçü genel hatları ile tanıtılacaktır. Araştırmaya esas alınan 'yapabilirlik yaklaşımı' ise biraz daha geniş anlatılacaktır.

Faydacı yaklaşım, Jeremy Bentham'ın ve J.Stuart Mill'in görüşlerine dayanır. Faydacı yaklaşımda yaşam kalitesini belirleyen en önemli unsur bireysel iyilik, yaşam tatmini ve mutluluktur. Bu yönü ile faydacı yaklaşım bireycidir. Fayda yaşam kalitesi ve öznel mutluluğun temel ölçüsüdür. Bu yaklaşım yaşam kalitesinin belirlenmesinde öznel unsurları ön plana almakta olup yaşam kalitesinde zevk ve hazza odaklanmıştır. Yaşam kalitesi hedonizm veya mutlulukla eş anlama gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kişinin bazı değer ve haklara sahipliği yerine isteklerinin karşılanmış olması fayda için yeterli ve önemlidir. Faydacı yaklaşımı esas alan ölçümlerde daha çok gelir ve satın alma gücü göz önüne alınmaktadır (Mill, 1978: 10; Sapancalı, 2009: 53; Tekeli, 2010: 86).

Sağduyulu Değerler yaklaşımı, James Griffin tarafından ortaya atılmış ve Mozaffar Qizilbash tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre insanların ölçülebilen temel duyguları ve amacı vardır. Bunlar hazza/mutluluğa ulaşma ve elemenden kaçınmadır. Bunun için insanın iki tür isteği vardır. Bunlar gündelik istekler ve bilge isteklerdir. Gündelik istekler somut ve basit istekler olup insanların konuşma ve veya davranışların izlenmesi ile belirlenebilen ve tatmini kolay, aktüel öznel arzulardır. Gelişmiş bilge istekler ise bilgi temelinde bilgi birikimi ve bilimsel donanım ile ortaya çıkar. İnsanın yaşamını daha iyiye götürmesi beklenen ve yaşam kalitesini artırıp azalmasına etki eden tanımlanması ve tatmini zor, bilgi ve zekâya dayalı hayali ve kişiden kişiye değişen arzulardır (Philips, 2006). Sağduyulu değerler yaklaşımını esas alan ölçümlerde beslenme, barınma gibi gündelik istekler ile kendine saygı, zevk, neşe, özgürlük ve başarı gibi bilgi istekler göz önüne alınmaktadır.

İnsan gereksinimleri yaklaşımı, Erik Allard, Len Doyal ve Ian Gough tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, insanın asgari düzeyde uygun bir yaşam için beslenme, barınma, temel sağlık bakımı, güvenlik ve eğitim gibi olanaklara zorunlu olarak sahip olması gerekir. Bunlar sağlandığı ve geliştirildiği durumda insan memnun ve mutlu olur. İnsan gereksinimlerinin sağlanabilmesinin bir yolu bireyin niteliklerine bağlı ise de insanın çapını aşan ve kamu harcaması gerektiren ikinci bir yol daha vardır. İnsan gereksinimlerinin hepsi maddi değildir; insanın sevgi ve ait olma gibi manevi gereksinimleri de vardır (Philips, 2006; Sapançalı, 2009).

Yapabilirlik yaklaşımı, iktisatçı Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Yapabilirlik, yaşam kalitesi ve kalkınmayı belirleyen “mutlu olma, kendine saygıyı gerçekleştirme ve toplumsal yaşama katılmayı” içeren değişik alternatifler arasındaki tercih özgürlüğüdür (Philips, 2006). İyi olma (well-being) insanların değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve değerli bir duruma ulaşabilme kapasitesine sahip olmasıdır (Sen, 1993: 30-53, aktaran Tekeli, 2010: 88-91).

Yaklaşımda sonuçtan ziyade süreç ve yapabilme imkân ve potansiyeli ele alınmakta özgürlüğün önemine vurgu yapılmaktadır. Sen’e göre refah tek değer değildir ve fayda refahı tatmin edici biçimde temsil etmez. Özgürlükler sayesinde gerçekleşenlerden ziyade, özgürlüğü elinde tutmanın bizatihi kendisi bireyin faydasını daha iyi temsil eder. Bu nedenle kişinin yaşam kalitesinin belirlenmesinde gelirden çok özgürlüklere odaklanmak gereklidir. Önemli olan iyi olma halinin gerçekleştirilmiş olması değil iyi olma kapasitesine sahip olma ve insanların iyi olma özgürlüğünün bulunmasıdır (Sen, 1993, aktaran Tekeli, 2010). Ancak toplumların farklılıklarına bağlı olarak yapabilirlik kıstaslarının da farklı olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Nussbaum (2003), Sen’in görüşleri doğrultusunda ancak daha çok sosyal adalet kavramını belirleyici olarak ele alan kalkınma ve insan yapabilirliği düşüncesini savunmaktadır. Nussbaum, yapabilirliklerin göreceliliğini kabul etmez. Sağlık, maddi ve manevi anlamda güvenlik, düşüncelerin özgürce ifadesi, ayrımcılığa uğramama, saygınlık, eğlenme, kendi istediği biçimde istediği çevrede yaşama gibi öznel insani yapabilirliklerin evrensel olduğunu iddia etmektedir (Sen, 1993).

Yapabilirlik yaklaşımının çıkış noktasını temel gereksinimler oluştursa da asgari düzeydeki hayatta kalmayı sağlayan ihtiyaçların tatmini ile ilgili olan temel gereksinimlerin yanında insan yaşamındaki değerleri ele alan geniş bir bakış açısına sahiptir. Ölçümde her iki yaklaşım da gelirden çok kaynaklara ve işlevlere yönelmesi nedeni ile faydacı yaklaşımdan ayrılır. İnsan gereksinimleri yaklaşımında devletin görev ve rolü önemli iken yapabilirlik yaklaşımında liberal bakış açısı ile kişisel seçim özgürlüğüne vurgu yapılmaktadır. Temel gereksinimler yaklaşımında nihai hedef uygun yaşam niteliklerini yaymak iken yapabilirlik yaklaşımında asıl hedef nitelikleri ve vasıfları artırmaktır (Philips, 2006).

Yaşam kalitesine ilişkin tüm yaklaşımların ortak noktaları vardır. Kaçınılmaz olarak gelir, sağlık ve eğitim tüm yaklaşımlarda birincil öneme sahip görünmektedir. Ancak dünya toplumlarının bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de önemli katkısı ile geldiği bilişim çağında, bir yandan temel insan haklarının sağlanması ve korunması konusunda kamu güçlerine ve kurumlarına yönelik sorumluluk talepleri artarken diğer yandan bireylerin yaşamları ile ilgili seçme özgürlüğünün sağlanması talepleri de artmıştır. Temel insan haklarının özünü

özgürlükler oluşturmaktadır. Ancak bu özgürlüklerin potansiyel olarak var ve sürdürülebilir olması, kalite açısından daha önemli hale gelmiştir.

Özgürlükler bağlamında hukuk kültürüne sahip yani hukuku bilen, ona güvenen ve adaletin gerçekleşeceğine inanan bir toplumun oluşması toplumsal ve bireysel yaşam kalitesine etki edecektir. Hukuk bilgisine erişimin kolaylığı, yargı hizmeti alınırken (davacı/davalı) veya kamusal bir ithamla karşılaşıldığında (sanık/şüpheli) yahut yargı için kamu görevi yaparken (tanık/bilirkişi) uygulanan yöntemler konusunda bilgiye ulaşabilme, bu bilgilerin kayıt ve saklanma süreçlerine dâhil olma ve ulaşabilme, bu eylemlerin mekânlarına ulaşabilme imkân ve potansiyeli olmasını gerektirmektedir. Yapabilirlik yaklaşımı insan yaşamındaki değerleri ele alan geniş bir bakış açısına sahiptir. Adalet, insan yaşamındaki değerlerin en önemlilerinden birisidir. Adalet algısının yaşam kalitesine yapacağı etkiyi araştırma ve açıklamada geniş bir perspektifi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca yaklaşımda kültürel farklılıklar nedeni ile kalite algısının göreceli olacağı da kabul edilmekte olup algının öznel değerlendirme oluşu göz önüne alınarak yapabilirlik yaklaşımı araştırmaya esas alınmıştır.

4. ADALET ALGISININ YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Bu bölümde yer alan araştırma verileri iki kısım halinde sunulmuştur: Örnekleme grubunun demografik özellikleri ve hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin analizi.

4.1. Örneklem grubunun demografik özellikleri

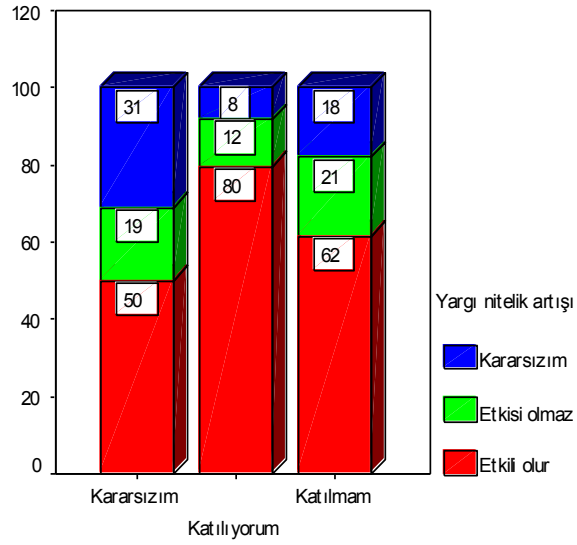
Mersin'in dört merkez ilçesinde ikamet eden örneklem grubu 'demografik özellikleri' itibarıyla 'ortalama vatandaş' profiline uygundur. Eğitim düzeyi itibarıyla katılımcılar çoğunlukla ilköğretim ve ortaöğretim mezunudur (%78). Ekonomik düzeyi itibarıyla katılımcıların çoğu aylık 2000 TL ve altında gelir elde etmektedir (%83). Bu miktar katılımcıların mesleği ile uyumludur. Katılımcılar çoğunlukla işçi, esnaf, memur, ev hanımı ve emekli gibi ortalama kent meslekleri icra etmektedir (%76). Katılımcıların çoğunun maddi borcu vardır (%84). Katılımcıların çoğu 10 bin TL ve altında rakamda borçludur (%69). Bu borç miktarı elde edilen gelirle doğru orantılıdır. Örneklem grubundaki katılımcıların kendi algısına göre; her dört kişiden ikisinin ekonomik durumu 'Kötü', birinin 'Orta' ve birinin 'İyi'dir. Kentlilik durumu itibarıyla, katılımcıların üçte biri 'Mersin'in yerlisi'dir. Çoğunluk göç ederek Mersin'e gelmiştir. Göçle gelenlerin çoğu da 'eski göçmen'dir (16 yıl ve daha uzun). Mersin'in yerlileri ve eski göçmenlerin oranı %85'dir. Bu kentlilik durumu için önemli rakam. Çünkü göçmenlerin 20 yıl ve üzeri sürede kentlileşebildikleri görüşü kent sosyolojisinde genel eğilimdir. Buna göre katılımcıların çoğu 'kentli'dir.⁵

⁵ Kemal Kartal 'kentleşmenin' zaman işi olduğunu söyler ve göçmenin en az 20 yıllık sürede kentsel ilişkiler yaşamaya halinde kırsal ekonomik ve sosyal alt yapısının değişebileceğini iddia eder (1978). Bu görüşün taraftarı çok olmakla birlikte kentleşme için zaman ölçütünün tek başına yeterli olamayacağını, bunun yanında enformel ilişkiler dışında olmak, kent hukukuna riayet gibi farklı ölçütlerin de esas alınmasını önerenler vardır.

4.2. Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin analizi

Araştırmanın pozitif-nesnel 'ana varsayımı' şöyle ifade edilmiştir: "Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde etkisi vardır ve bu etki, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlüdür". Bu varsayımın bağımsız değişkeni 'hukuk algısı'dır. Hukuk algısını tespit edebilmek için örneklem grubunun şu önermeyi değerlendirmesi istenmiştir: "Türkiye'nin şu anki hukuk sisteminin yeterli ve ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde olduğu" yönündeki değerlendirmeye katılıp/katılmadığını söyler misiniz?" Verilen cevapların frekans dağılımına göre pozitif hukuk algısı %13 oranında kaldığı halde negatif hukuk algısı %61 oranındadır. Olumlu ya da olumsuz algıya sahip olmayanların (nötr algı) oranı ise %26'dır. Hukuk algısı negatif olanların yaklaşık üçte biri bu olumlu yön-anlamli önermeye 'hiç katılmam' demek suretiyle tepkisini göstermiştir.

İkinci olarak, hukuk sisteminin niteliği ile yaşam kalitesi ilişkisi öğrenilmek istenmiş örneklem grubuna şu soru sorulmuştur: "Yargısal mekân ve hizmet standartları sağlanırsa, bu durum yaşam kalitenizin düzeyini artırır mı?" Verilen cevaplar itibariyle hukuk sistemi nitelik artışının yaşam kalitesi algısını pozitif yönde etkileyeceği tespit edilmiştir. Şöyle ki yargısal kalite sağlanması halinde bundan kendi yaşam kalitesinin olumlu etkileneceğini düşünenlerin oranı %61 olduğu halde her iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğunu düşünenlerin oranı %19'da kalmaktadır. Kararsızların oranı ise %20'dir (Grafik 1).

Önerme: 'Türkiye'nin hukuk sistemi yetkin (kaliteli)'

Chi-Square Value 16,148; Df 4; P<0,003; Contingency 0,200

Grafik 1: Hukuk Algısına Göre Hukuk Sistemi Nitelik Artışının Yaşam Kalitesine Etkisi Hakkında Düşünceler

Üçüncü olarak, bireylerin hukuk sistemi algısına göre, hukuk sistemindeki iyileştirmelerin kendi yaşam kalitesine etkisinin olup/olmayacağı tespit edilmek istenmiş ve bunun için her iki değişkenin birleşik dağılım analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucuna göre, hukuk sistemi nitelik artışının kendi yaşam kalitesini 'olumlu' yönde etkileyebileceğini düşünenlerin oranı; pozitif hukuk algısı olanlarda %80, negatif hukuk algısı olanlarda %62 ve nötr hukuk algısı olanlarda %50 oranındadır. Bu verilere dayalı olarak 'hukuk sistemi niteliğinin yaşam kalitesini

etkileyen önemli bir değişken olduğu ve hukuk sistemindeki iyileştirmelerin negatif hukuk algısını azaltabileceği rahatlıkla söylenebilir.⁶

Araştırmada hukuk sistemi yerine ‘adalet’ kavramı kullanılarak ‘hukuk sisteminin niteliğinin yaşam kalitesine etkisi’ ikinci kez sorgulanmıştır. Örneklem grubuna “Adaletin yerine gelmesinin yaşamınıza yapacağı etkiyi nasıl tanımlar sınız?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya örneklem grubunun tamamı pozitif yön-anlamli cevaplar vermek suretiyle nitelikli hukuk sistemi ile nitelikli yaşam kalitesi arasında doğrudan ve pozitif yönde ilişkin olduğunu bir kez daha sergilemiştir. Toplumda istendik adalet dağıtımı bireyleri güvende hissettirmektedir; bu sayede bireyler daha mutlu, huzurlu, özgür ve iyi hissetmektedirler.

Tablo 4. Pozitif Hukuk Algısının Yaşam Kalitesine Olası Etkileri

Önerme	Pozitif hukuk algısı			İstatistik		
	Katılmıyor ¹ 1,00–1,66	Kararsız ² 1,67–2,33	Katılıyor ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart Hatası	Standart Sapma
Adaletin sağlandığını düşünmek beni mutlu eder	%2	%22	%76	2,73	,03	,493
Hakkımı arayamazsam psikolojim bozulur	%5	%24	%70	2,65	,03	,575
Hakkımı arayabilmek benim için sağlığım kadar önemlidir	%3	%23	%74	2,71	,03	,513
Adalet başkasının adına sağlansa yine mutlu olurum	%1	%22	%77	2,76	,02	,449
Adaletin sağlanması hayata umutla bakmamı sağlar	%2	%22	%76	2,74	,02	,483
Adaletin sağlanması para kazanmak, ev sahibi olmak, sağlıklı olmak kadar önemli	%2	%21	%77	2,74	,02	,482
Adalet sağlanırsa kendimi daha güvende hissederim	%2	%22	%76	2,66	,03	,559
Adalet mülkün temelidir	%3	%24	%73	2,74	,02	,477
Genel Toplam	%3	%23	%75	2,72	,03	,500

Araştırmanın ana varsayımında “pozitif hukuk algısının yaşam kalitesine (tespit edilen) olumlu etkisinin, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlü olduğu” iddia edilmektedir. Örneklem grubundaki bireylerin çoğunluğu bu iddiayı doğrulamıştır (%71). Bu görüşe katılmayanların oranı sadece %4’tür. Kararsız olanlar ise %25 oranındadır.

⁶ Chi-Square Value 16,148; Df 4; P=0,003; Contingency 0,200

Tablo 4’deki önermeler pozitif hukuk algısı ve yaşam kalitesi ilişkisini betimlemek üzere kurgulanmıştır. Bu önermelere verilen cevapların istatistik analizi sonucuna göre, hukuk algısı yaşam kalitesini ‘güçlü’ düzeyde etkilemektedir.

Araştırmanın pozitif-öznel ‘ana varsayımı’ şöyle ifade edilmiştir: “Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif algı arttıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır”. Bu varsayımın bağımsız değişkeni ‘adalet algısı’dır. Bireylerin adalet algısının (olumlu-olumsuz-nötr) yön-anlamını belirleyebilmek için şu soruya cevap vermeleri istenmiştir: “Şu an için, Türkiye’de adaletin dağıtımı konusundaki genel algınız nedir?” Soruya verilen cevapların frekans dağılımında, pozitif adalet algısı %11 oranında kaldığı halde negatif adalet algısı oranı %70’dir. Olumlu ya da olumsuz algı sahibi olmayan kararsızların oranı ise %19’dur. Özellikle örneklem grubundaki her dört kişiden biri “Türkiye’de adaletin dağıtımını ‘çok olumsuz’ algılamaktadır”.

Elde edilen bu veriler Türkiye’de ‘yargıya güven’ konusunda ciddi bir sorun yaşandığını göstermektedir. Birey için ‘adaletli-adaletsiz toplum’ algısının farklı nedensellikleri var. Bunlardan öne çıkanlar şöyle sıralanabilir: 1) Bir bütün olarak hukuk sisteminin yeterliği/yetkinliği algısı. 2) Yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkinliği konusunda farklılaşan algılar. 3) Belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati. 4) Suçluların affedilmesi uygulamasının bireylerin adalet algısına etkileri. 5) Bireyin hukuk deneyimi.

Araştırmada bireylerin yargıya güven(sizlik) algısını belirleyen bu farklı boyutlar üzerine veri toplandı. Toplanan verilerin frekans dağılımları ve karşılaştırmalı analizleri aşağıda sunulmuştur.

İlk olarak, bireylerin ‘adaletin dağıtımı algısı’ ile ‘hukuk sisteminin yeterliği algısı’ karşılaştırılmıştır. Daha önce tespit ettiğimiz üzere, hem adaletin dağıtımı hem de hukuk sisteminin yeterliği konularında yüksek oranda ‘olumsuz’ algı mevcuttur (%70 ve %61). Her iki değişkenin birleşik dağılım analizinde; (tahmin edileceği üzere) adaletin dağıtımını negatif algılayanlar Türkiye’nin hukuk sistemini de yüksek oranda (%77) yetersiz algılamaktadırlar. Şaşırtıcı olan ise adaletin dağıtımını pozitif algılayanlar dahi Türkiye’nin hukuk sistemini anca %49 oranında yeterli algılamaktadırlar. Bu yaşanmakta olan ‘yargı güvensizliği’ne ait önemli veridir. Adaletin dağıtımını konusunda olumlu ya da olumsuz net algısı olmayanların da %32’si Türkiye hukuk sistemini yetersiz algılamaktadırlar.

Tablo 5. Yargıya Müdahale Algısı

Önerme	Yargıya müdahale algısı			İstatistik		
	Katılmıyor ¹	Kararsız ²	Katılıyor ³	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart Hatası	Standart Sapma
	1,00–1,66	1,67–2,33	2,34–3,00			
Medya mevcut davaları yönlendirmektedir	%7	%32	%61	2,54	,03	,619
Zenginler davaları lehlerine çevirirler	%6	%28	%66	2,60	,03	,604
İktidar yandaşları davaları	%7	%30	%63	2,56	,03	,617

lehlerine çevirirler						
Belli kültür grupları davaları lehlerine çevirirler	%9	%32	%59	2,50	,03	,661
Küresel güç odakları davaları yönlendirirler	%5	%37	%58	2,53	,03	,594
Genel Toplam	%7	%32	%61	2,55	,03	,620

Sosyolojik gözleme dayalı olarak söylenebilir ki 'toplumda yargı güvensizliğinin önemli bir nedeni bireyler arasında giderek yaygınlaşan, 'Belli toplum kesimlerinin (zenginler-iktidar yandaşları-kültür ve inanç grupları) ve baskı gruplarının (medya-küresel güç odakları) yargıya müdahale ettikleri' kanaatidir. Bu gözlem önerme-sorular halinde örneklem grubuna soruldu. Tablo 5'de yer alan soruların cevapları ve bunların istatistik analizine göre 'belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati toplumda yaygındır'. Konu ile ilgili 5 önermenin aritmetik ortalama değerleri 'katılıyorum' seçeneğinde toplanmaktadır. Ortalamanın standart hata değeri ve standart sapma değerlerine göre de bu algı/kanaat güçlüdür ve tesadüfilikten uzaktır. Zaten yargıya müdahale olmadığını algılayanların oranı %10'un altındadır.

'Yargıya müdahale edilmesi' konusu siyasetle ilişkilendirilerek örneklem grubuna tekrar soruldu. Örneklem grubu "Yargının belirli toplum kesimleri adına siyasallaştığı yönündeki değerlendirmeye katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?" sorusunu %48 oranında katılıyorum, %19 oranında katılmıyorum ve %34 oranında da 'kararsızım' yönünde cevaplamıştır. Örneklem grubundaki bireylerin yarısı 'yargının siyasallaştığı' kanaatini taşısa da 'katılıyorum' seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için bu konu tartışmalı gözükmemektedir.

Adalet algısı ile yargının siyasallaşması hakkında görüşler karşılaştırıldığında, her iki değişken arasında güçlü nedensel ilişki tespit edilmiştir. Şöyle ki; Türkiye'de adaletin dağıtımı konusunda genel algısı olumsuz olanların önemli bölümü (%61) yargının siyasallaştığına inanmaktadır. Öyle ki Türkiye'de adaletin dağıtımı algısı olumlu olanların dahi %42'si ve adaletin dağıtımı konusunda kararsız olanların dahi %26'sı yargının siyasallaştığı görüşüne katılmaktadırlar⁷. Bu tespit Türkiye'de yargıya güvensizlik sorunsalı için önemli veridir. Bu durumda yargıya güvensizliğin diğer nedenselliklerine bakmak gerekecektir.

Yargıya güvensizliğin önemli bir nedeni 'Yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkinliği konusundaki şüphe ve kaygıların artıyor olmasıdır'. Yargı unsurlarının yetkinliğini belirleyen (mesleki bilgi, deneyim, davaların temyize taşınma oranı gibi) pek çok ölçüt vardır. Bu çalışmanın sınırlılığı çerçevesinde bu ölçütlere başvurmaksızın, halk arasında yaygın olan birkaç söylenti ve kanaat soru haline getirilmiştir. Bunlardan biri 'Hâkim ile arası iyi olan avukat davayı kazanır' söylentisidir. Örneklem grubundaki bireylerin %53'ü bu söylentiye inanmaktadır, %11'i inanmamaktadır; inanıp-inanmamakta kararsız olanların oranı ise %36'dır. Nepotist (kayırmacı) ilişkilerin

⁷ Chi-Square Value 53,188; Df 4; P=0,000; Contingency 0,347

mevcut olduğu ve devam ettiği, rasyonel düşünme tarzının yaygınlaşmadığı toplumda yargısal faaliyetlerde bile enformel ilişkiler söz konusu olabilmektedir. Ancak yine de bir önceki değişken için yaptığımız yorum burada da geçerlidir: Yani yargı unsurlarının kayırmacı ilişkiler çerçevesinde adalet dağıttıkları kanaati tartışmalıdır.

Yargıya güvensizliğe yol açan bir başka nedensellik olarak “hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler” önyargısının yaygınlaşmaya başlamasıdır. Örneklem grubunun %46’sı bu önyargıyı taşımaktadır, %13’ü ise bu önyargıya katılmamakta ve eleştirmektedir. Kararsızların oranı ise %41’dir. Örneklem grubundaki bireylerin yaklaşık yarısı ‘hâkimlerin siyasi kararlar verdiği’ kanaatini taşısa da ‘katılıyorum’ seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için yine bu veri tartışmalı gözükmektedir.

Yargının siyasallaştığı algısı tartışmalı ise de en azından iki kişiden biri bu algıyı taşıdığına göre bu kişilerce ‘hâkimlerin kimden yana karar verdikleri’ zannı aydınlatılmalıdır. Bunun için “İktidar yandaşları davaları lehlerine çevirirler” önermesi ile “Hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler” önermesine verilen cevaplar karşılaştırıldı. Birleşik dağılım analizi sonucuna göre iki değişken arasında çok güçlü nedensel ilişki tespit edildi⁸. Şöyle ki; toplumda iktidar yandaşlarının davaları lehlerine çevirdiğine inananların çoğu aynı anda hâkimlerin siyasi görüşlerine göre karar verdiklerine de inanmaktadırlar (%65). Öte yandan iktidar yandaşlarının yargıya müdahalesinin olmadığına inananların çoğu aynı anda hâkimlerin tarafsız olduklarına da inanmaktadırlar (%65). Bu sonuç yargıya müdahale konusunun tartışmalı olduğunu bir kez daha göstermiştir. Ancak birleşik dağılım analizinde bağımsız ve bağımlı değişkenler yer değiştirdiğinde yani hâkim tarafgirliği algısının mahkemeye siyasi müdahale algısı üzerindeki etkisine bakıldığında; bu sefer “hâkim taraflı ve mahkemeye siyasi müdahale yapılıyor” algısının (%90) “hâkim tarafsız ve mahkemeye siyasi müdahale yapılmıyor” algısından (%33) oldukça yüksek orana çıktığı gözleniyor. Bu veri toplumda ‘yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri’ konusunda ‘olumsuz algı’nın yaygınlaşma eğiliminde olduğunu gösteriyor.

‘Af yasalarının bireylerin adalet algısına olumsuz etkilerinin olabileceği ve yargıya güvensizlik tutumunu çoğaltabileceği’ görüşü toplumda yaygın olarak dillendirilir. Hukuk kurallarının baştan itibaren belirli, genel ve herkesin bilgisine açık ve kesin yani geriye yürümez olmasının amacı hukuka güvenin sağlanması içindir. Hukuki güvenilirlik hukuk kurallarının uygulanabilmesinin ön koşulu olduğu gibi adaletin sağlandığına dair algının da ön koşuludur. Belirli bir hukuk kuralı ile suç olarak tarif edilip cezası belirlenen bir eylemin gerçekleşmesi sonucunda yargılama faaliyetine konu edilerek mahkeme kararı ile cezası belirlenip kesinleşen bir bireyin affedilmesinin hukuki güvenilirlik ile ilgili tüm beklenen sonuçları ortadan kaldıracığı düşünülmektedir. Ne ki örneklem grubunda “Suç işleyenlerin affedilmesi hukuka ve yargıya güvenimi zedelemiştir” görüşüne katılanlar %42, katılmayanlar %25 oranındadır. Kararsızların oranı ise % 34’tür. Öteki değişkenlerin frekans dağılımına benzer biçimde yine burada da ‘katılıyorum’ seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için ‘af yasalarının bireylerin yargıya güvensizlik tutumunu artırdığı’ görüşü tartışmalıdır.

⁸ Chi-Square Value 170,261; Df 4; P=0,000; Contingency 0,552

Toplumda bireyler arasında adaletin dağıtımı, af yasaları ve nihayet 'yargıya güven(sizlik)' konuları konuşulurken bir başka önyargı da 'Suçluların hakları mağdurların haklarından daha iyi korunuyor' önermesinde dillendirilmektedir. Özde bu önyargının hedefi yasalardır; bu önerme ile yasaların ne kadar adaletli olduğu sorgulanmaktadır. Örneklem grubunda 'suçluların haklarının mağdurların haklarından daha iyi korunduğu' önermesine katılanların oranı %41, katılmayanların oranı %19'dur. Kararsız olanlar ise %39 oranındadır. Yine bu değişkenin frekans dağılımında 'katılıyorum' seçeneği yarıya yakın ise de istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için 'yasaların adaletli olmadığı' anlamına gelen görüş tartışmalı gözükmektedir.

Tüm bu veriler toplumda 'adaletin sağlandığına dair pozitif algının yaygınlaşmadığını, aksine (en azından) toplumun yarısında negatif adalet algısının hâkim hale geldiğini' göstermektedir. Bu durumu anomi olarak tanımlamak sosyolojik gerçekle tam olarak örtüşmese de ciddi bir toplumsal problemin varlığı yadsınamaz. Toplumun küçük modeli olarak düşünebileceğimiz örneklem grubunda 'Hakkımda yapılan işlemlerin doğruluğu yargıya olan güvenimi artırır' düşüncesine katılmayan (%19) veya kararsız olan (%27) toplam %46 oranında iki kesim mevcuttur. Bu veri Türkiye'nin hukuk sisteminde yapısal sorunların varlığına dair argüman olarak kullanılabilir. Varsayımda iddia ettiğimiz gibi pozitif adalet algısının yaygınlaşması halinde yargıya güven duygusu artabilecektir.

'Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif hukuk algısı yaygınlaşırsa bireyin yargıya güveni de artar' varsayımının analizi için önemli ve gerekli bir değişken 'hukuk deneyimi'dir. Hukuk deneyimi halk arasında 'mahkemeye gitmek' olarak ifade edilmektedir.

Örneklem grubundaki bireylerin üçte biri (%31) kendisi veya bir yakını mahkemeye gitmiştir. Mahkemeye sanık olarak gidenlerin oranı düşüktür (%14). Mahkemeye konu olan davaların konusu çeşitli olmakla birlikte daha çok ekonomik-ticari davalar (%39), yaralama-hakaret gibi hafif şiddet olayları (%20), boşanma (%16), siyasi olaylar (%10) ve hırsızlık (%10) gibi konular öne çıkanlardır. Mahkeme sonucunda davayı kazanma (%35) ve davayı kaybetme (%20) durumları arasında görece fark söz konusudur. Bunun etkisiyle bireylerin 'adaletin dağıtımı' algısı dava öncesi ve dava sonrası için pek değişmemiştir. Dava öncesi adalet algısı olumsuz olanların %5'i dava sonrası olumlu adalet algısı geliştirmiştir. Buna karşın dava öncesi adalet algısı olumlu olanların %32'si dava sonrasında olumsuz adalet algısı geliştirmiştir. Olumlu-olumsuz algı değişimlerinde davayı kazanmak-kaybetmek durumunun etkisi vardır ancak bu güçlü bir etki değildir. Tüm bu sonuçlar 'yargıya güvensizlik' duygusunun toplumda genişlemekte olduğunu bir kez daha doğrulamaktadır.

İstatistik analiz sonucuna göre 'yargıya güvensizlik sorunsalının temel belirleyici iki etkeni vardır: "Bir bütün olarak hukuk sisteminin yetersiz görülmesi" ve "Belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati". Diğer etkenlerden "Yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkin görülmemesi", "Af yasalarının olumsuz algılanması" ve "Bireyin hukuk deneyimi'nin etkileri vardır ancak bu etkiler baskın/belirleyici değil görece/tartışmalıdır.

Araştırmanın tali-varsayımında, "Bireyin sosyolojik öz-niteliklerindeki artış veya iyileşmelerin adalet algısını olumlu yönde etkileyeceği" iddia edilmiştir.

Bu iddia, ekonomik durum için 'görece' doğrulandı; ekonomik durumu iyi olanlarda daha yüksek oranda olumlu adalet algısı gözlemlendi. Ancak ekonomik durumun adalet algısını etkileme gücü zayıftır ve birebir nedensellik ilişkisi söz konusu değil.

Diğer iki değişken için durum daha farklı: 'Eğitim düzeyi' ve 'kentlilik durumu' adalet algısını etkilemektedir. Ancak beklentinin aksine etkinin yönü pozitif değil negatiftir! Eğitim düzeyi yükselenler ve zaman içinde kentli davranış sergileyenler arasında 'olumsuz adalet algısı' oranı daha yüksektir. Bu sonuç, eğitim ve kentlilik varsayımlarının tersten doğrulandığını gösteriyor.

Üç öz-niteliğe göre şöyle bir görünüm ortaya çıkıyor: Mersin'de halkın genelinde olumsuz adalet algısı yaygın olmakla birlikte 'kırsalda sosyalleşmiş', 'eğitimi orta ve düşük düzeyde olan' ve 'ekonomik durumu iyi olan' bireylerde 'olumlu adalet algısı' görece daha yüksek orandadır.

Peki, bu durum nasıl açıklanabilir. 'Araştırmacının varsayımlara dayanak olan gözlemi zayıf kalmış' denebilir. Ya da 'adalet sistemi zaten iyi değil, eğitim ve kentlilik yoluyla bilinçlenen birey bunun farkına varıyor' denebilir. Ya da başka yorumlar yapılabilir. Ama biz bilimsel gerçeklik peşindeyiz! Bu noktada gözden kaçmaması gereken husus, varsayımların bağımlı değişkeni 'olumlu adalet algısı'dır ve bu algıyı etkileyen/belirleyen temel bir(kaç) 'sosyolojik öz-nitelik' mutlaka vardır. Buna göre eğitim, ekonomi ve kentlilik dışındaki bağımsız değişkenlere bakmak gerekecektir.

İstatistik analize devam edildi: Örneklem grubunda 'cinsiyet'⁹, 'yaş'¹⁰, 'medeni durum'¹¹ ve 'etnik köken'¹² öz-niteliklerinin adalet algısını etkilemediği ya da etkisinin zayıf olduğu tespit edildi. İstatistik anlamlılık düzeyinin altında kalan görece birkaç etki şöyle: (Örneklem grubunda 'olumsuz adalet algısı' ortalaması %70, 'olumlu adalet algısı' ortalaması %11) Cinsiyet: Erkekler grup ortalamasına yakın değer sergilediği halde kadınlarda olumsuz ve olumlu adalet algısı erkeklere göre çok az farklıdır (%72 ve %9). Yaş: Yaş ilerledikçe olumlu adalet algısı artma eğilimindedir: Genç yaş grubunda %9, orta yaş grubunda %14 ve yaşlı yaş grubunda %20. Olumsuz adalet algısı için ise tersi geçerlidir: Yaşlı yaş grubunda %47, orta yaş grubunda %69 ve genç yaş grubunda %72. Medeni durum: Olumsuz adalet algısı bekârlarda daha yüksek oranda (%66 ya karşın %73) olduğu halde olumlu adalet algısı evlilerde daha yüksek orandadır (%10'a karşın %12). Etnik Köken: Olumsuz adalet algısı Türklerde ve Kürtlerde ortalamaya yakın oranda (%70 ve %69) olduğu halde Araplarda daha yüksek orandadır (%81). Olumlu adalet algısı Türklerde ortalamasının çok az üstünde (%14) olduğu halde Kürtlerde ve Araplarda ortalamasının biraz altında orandadır (%8 ve %5).

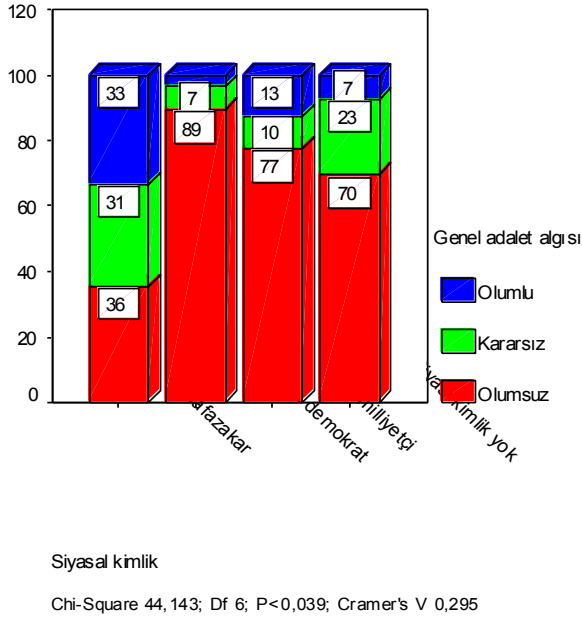
Yaptığımız son birleşik dağılım analizinde bireyin öz-niteliklerinden birisi olan siyasal kimliğin adalet algısını etkileyen/belirleyen temel bağımsız değişken olduğu saptandı. Siyasal kimlik sorusuna cevap vermeyenler ve düşük oranlı siyasal kimlik temsilcileri dışarıda tutulduğunda örneklem grubunda katılımcı sayısı 254'dür. Bu grupta temsil edilen siyasal kimliklerinin oransal dağılımı şöyle tespit edilmiştir: Muhafazakâr %18, Sosyal

⁹ Chi-Square 1,675; Df 2; P=0,433; Cramer's V 0,066

¹⁰ Chi-Square 6,333; Df 4; P=0,176; Contingency 0,127

¹¹ Chi-Square 3,487; Df 4; P=0,480; Contingency 0,094

¹² Chi-Square 6,162; Df 4; P=0,187; Contingency 0,130

Grafik 2: Siyasal kimliğin adalet algısına etkisi

ortalamanın üzerindedir (%77). Olumlu adalet algısı da %7 oranıyla en düşük düzeye sosyal demokratlarda ulaşmaktadır. Türk milliyetçilerinde ortalamanın üzerindedir (%13). Bu dağılıma göre; sosyal demokratlar ve Türk milliyetçileri 'Türkiye'de adaletin dağıtımını' kararlı biçimde olumsuz algılamaktadırlar. Siyasal kimliği olmayanların da olumsuz adalet algısı yüksek olmakla birlikte kararsız kesim nedeniyle daha esnektir. Muhafazakârlar kendi içerisinde değerlendirildiğinde aslında adalet algılarının 'kararsız' olduğu söylenebilir. Bu kesimde kararsızların oranı %31'e ulaşmıştır. Olumlu ve olumsuz adalet algıları da yaklaşık eşit orandadır (%33 ve %36).

Buraya kadar yaptığımız birleşik dağılım analizleri içerisinde en güçlü nedensellik bu çözümlemeye gözlenmiştir. *Türkiye'de adalet algısı siyasallaşmıştır.* Yani bireyler diğer sosyolojik öz-niteliklerinden daha çok siyasal kimliklerine (güdülerine) göre adaleti olumlu ya da olumsuz algılamaktadırlar.

Son olarak Mersin'de adalet algısı ve yaşam kalitesi ilişkilerine bakabiliriz. Mersin'de Adalet Sarayı, Baro, Cezaevleri gibi hukuksal maddi koşulların ve sunulan hizmetlerin görece iyi durumda olduğu söylenebilir. Ancak insan yapabilirliği yaklaşımı açısından hukuksal koşulların işlevselliği yani bu koşullar üzerinde rolünü oynayan bireyin memnuniyeti önemlidir. Bunu tespit edebilmek için örneklem grubunun 'Mersin'in hukuksal mekân, olanak ve hizmet sunumu'nu değerlendirmesi istendi. Bu değerlendirme hukuksal kalite olarak genellendiğinde; Mersin'in hukuksal kalitesi Mersin'de yaşayanların %40'ı için niteliksizdir (yetersiz); %36'sı için niteliklidir (yeterli) ve %23'ü için de ne nitelikli ne de niteliksizdir (kararsız). Örneklem grubunda Mersin'in hukuksal mekân, olanak ve hizmetlerini 'çok yeterli' algılayanların oranı %1'dir; buna karşın 'çok yetersiz' algılayanların

demokrat %22, Türk milliyetçisi %28 ve siyasal kimliği olmayanlar %32. Bu dağılım siyasal kimliklerin ifadesini bulduğu siyasal partilerin aldıkları oy oranlarından bağımsızdır. Ancak siyasal yaşamda bu üç kimlik başat ve yaygındır.

Grafik 2'de takip edileceği üzere, siyasal kimliklerin 'adalet algısı' ikili kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma 'muhafazakârlar' ve 'diğerleri' olarak isimlendirilebilir. Ve bu kompozisyon Türkiye'nin iktidar-muhalefet yapısına benzemektedir. Diğerlerine göre muhafazakârlarda olumlu adalet algısı daha yüksek oranda (%33) olduğu halde olumsuz adalet algısı daha düşük orandadır (%36). Olumsuz adalet algısı %89 oranıyla en yüksek düzeye sosyal demokratlarda ulaşmaktadır. Türk milliyetçilerinde

oranı %9'dur. Adaletin 'genel algı'sını ortaya koyabilmek için beşli likert dağılımın aritmetik ortalama değerlerini esas almak uygun olacaktır. Buna göre seçeneklerin aritmetik ortalaması 2,91'dir. Bu orta düzeyde aritmetik ortalama değeridir ve tutum olarak 'kararsız' seçeneğine denk gelmektedir. Bu değer anlamı şudur; 'Mersin'de yaşayanlar Mersin'in hukuksal kalitesini ne nitelikli ne de niteliksiz algılamaktadırlar, yani kararsızdırlar, ancak niteliksiz değerlendirmeye doğru eğilim var'.

5. BULGULAR ve SONUÇ

Bu makalede hukuk algısının yaşam kalitesine olası etkileri ele alındı. Konu literatür bilgileri ve saha araştırması verileri ile bir arada incelendi. Çalışma özellikle hukuk sosyolojisi alanında yaşam kalitesi konusunu ele alan öncü araştırmalardan biri olarak literatüre dâhil olmuştur. Bu makalede ortaya koyduğumuz bilgileri benzerlerinden ayıran özellik, adalet algısını betimlemekle yetinmeyip yaşam kalitesiyle ilişkisini açıklamak istemesidir. Bu ilişki varsayımlar aracıyla sorgulanmıştır.

Çalışma yaşam kalitesini kapsayıcı olarak açıklama iddiası taşımamaktadır. Burada sunulan bilgiler Mersin kentinin ve 2012 yılının gerçeğini yansıtmaktadır. Olgunun tüm hatlarıyla ortaya konabilmesi için hukuk algısının yaşam kalitesine etkileri konusunda Türkiye genelinde ve periyodik tekrarlanacak başka araştırmalara gereksinim var.

Hukuk algısının yaşam kalitesine etkilerinin incelendiği bu çalışmada yaşam kalitesi için 'yapabilirlik yaklaşımı' esas alınmıştır. Yapabilirlik yaklaşımı yaşam kalitesini bireyin 'iyi olma hali' olarak açıklamaktadır. 'iyi olma' hali insanların değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve değerli bir duruma ulaşabilme kapasitesine sahip olmasıdır. İnsanın 'iyi olabilmesi' için kendisinin eğitim düzeyi ve sağlığı gibi öz-niteliklerinden hoşnut olması, yeterli maddi koşullara sahip olması, sosyal ilişkilerinin sağlıklı olması, doğa içerisinde yaşadığı yerin ve sunulan kamusal hizmetlerin nitelikli olması gibi koşullar elbette ki gereklidir. Ama yapabilirlik yaklaşımı bu koşullardan daha önce bireyin tercih özgürlüğünü önemsemektedir. Bu aslında Weber'in 'anlamacı sosyoloji'sine uygun düşen görüştür. Başkalarının değerlendirmesinden daha kıymetli olan bireyin kendisinin kendi koşullarını nasıl anlamlandırdığıdır! Örneğin adalet sisteminin maddi koşulları iyi olmayabilir; mahkeme salonları ödenek yokluğundan dökülüyor olabilir, personel yetersizliği işleri aksatıyor olabilir, dava süreleri uzun olabilir... Dış değerlendirmeci için bunun anlamı yaşam kalitesine olumsuz etki eden bir bileşim olabilir. Ama tüm bu olumsuz koşulları bizzat yaşayan birey için yargı kararlarının isabetliliği oranında hukuk sistemi 'hakça düzen' olarak algılanabilir ve bireyi mutlu/memnun eder. Yapabilirlik yaklaşımına göre yaşam kalitesi için önemli olan da budur. Yani birey yaşamı nasıl algılıyor ve anlamlandırıyor ise yaşam kalitesi ona göre olacaktır.

Araştırmada test edilen iki ana varsayımdan birisi nesnel diğeri öznel boyutludur ama ikisi de pozitif yön-anlamlıdır. Bunların istatistik analiz sonuçları şöyle özetlenebilir:

Nesnel boyutlu ana varsayımda 'olumlu adalet algısının yaşam kalitesine olumlu etkilerinin olacağı ve bu etkilerin yaşam kalitesinin diğer belirleyicileri kadar önemli olduğu' iddia edilmiştir. İstatistik analiz sonucuna göre bu iddia doğrulanmıştır. Mevcut durum itibarıyla vatandaşların çoğunda hukuk sistemini (%61) olumsuz

veya tarafsız (%26) algılama yaygındır. Ancak, hukuk sistemindeki nitelik artışının bu olumsuz durumu gidereceğine ve yaşam kalitesine olumlu katkısının olacağına inanç beslenmektedir (%61). Öyle ki olumlu hukuk algısının yaşam kalitesinin en az öteki bileşenleri kadar önemli olduğu ifade edilmiştir (%71). Adaletin yerine gelmesi insanlar için güven, mutluluk, huzur, özgürlük ve iyi hissetme anlamına gelmektedir (%75).

Öznel boyutlu ana varsayımda ‘olumlu adalet algısının yargıya güven duygusunu artıracığı’ iddia edilmiştir. İstatistik analiz sonucuna göre bu iddia da doğrulanmıştır. Adaletin dağıtımını olumlu algılayanlar olumsuz algılayanlara göre Türkiye’nin hukuk sistemini daha çok oranda ‘iyi’ olarak değerlendirmişlerdir (%49 ve %8). Mevcut durum itibarıyla vatandaşların çoğu Türkiye’de adaletin dağıtımını olumsuz (%70) veya tarafsız/kararsız (%19) algılamaktadır. Burada dikkat çeken husus, hukuk sistemi yerine ‘adalet’ kavramı söz konusu edildiğinde olumsuz algı oranı yükselmiştir. Eldeki bu verilere göre Türkiye’de ‘yargıya güven’ konusunda ciddi sorun yaşanmaktadır. Çoğunluk vatandaş değerlendirmesine göre, ‘bu sorunun temelinde belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale eylemleri yatmaktadır’ (%61). ‘Bu kesimlerin çıkarı doğrultusunda yargı siyasallaşmaktadır’ (%48). Adaletin dağıtımını olumsuz algılayanlarda olumlu algılayanlara göre yargının siyasallaştığı yönünde kanaat daha yaygındır (%61 ve %42).

Araştırmanın tali varsayımında bireyin sosyolojik öznelikleri olarak genellediğimiz ‘eğitim düzeyinde, ekonomik düzeyde ve kentlilik durumunda gelişme ve iyileşmelerin adalet algısına olumlu etkisinin olacağı’ iddia edilmişti. Bu iddia doğrulanmadı. Tam tersine bireyin bu özelliklerindeki nitelik artışı ‘olumsuz adalet algısını’ çoğaltmıştır. Bu durumda olgunun gerçek nedenselliğini bulabilmek için istatistik analiz devam ettirildi; cinsiyet, yaş, medeni durum ve etnik köken gibi bireyin öteki öz-niteliklerinin de adalet algısını görece etkilemediği ama siyasal kimliğin doğrudan ve güçlü etkisinin olduğu tespit edildi. Türkiye’de siyasal kimliklere göre ‘adalet algısı’ ikili kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma ‘muhafazakârlar’ ve ‘diğerleri’ olarak isimlendirilebilir. Ve bu kompozisyon Türkiye’nin iktidar-muhalefet yapısına benzemektedir. Diğerlerine göre muhafazakârlarda olumlu adalet algısı daha yüksek oranda olduğu halde olumsuz adalet algısı daha düşük orandadır. Sosyal demokratlar ve Türk milliyetçileri ‘Türkiye’de adaletin dağıtımını’ yüksek oranda olumsuz algılamaktadırlar. Buna göre, Türkiye’de adalet algısı siyasallaşmıştır. Yani bireyler diğer sosyolojik öz-niteliklerinden daha çok siyasal kimliklerine (ideolojik motif) göre adaleti olumlu ya da olumsuz algılamaktadırlar. Şu halde ‘siyasal kimlik’ bu araştırmanın ‘ara değişkeni’ statüsündedir. Türkiye’de siyasal kimlik, gergin iktidar-muhalefet ilişkileri, medyadaki ikili yapı ve toplumun etrafında kutuplaştığı büyük hukuk davaları... neticesinde adalet algısının temel belirleyici etkeni haline gelmiştir. Bu tespitten şu anlam çıkar ki; siyasal kimlik sadece adalet algısı için değil diğer toplumsal olguların nedenselliğinde de bağımsız değişken olarak rol oynayacaktır. Bu durum anomi göstergesi olarak değerlendirilebilir. Durkheim’ın, Merton’ın, McIver’in tanımladığı üzere anomi ortak değerlerin çözülmesi, güvensizlik ve kuralsızlık halidir. Başat hale gelen ideolojik motiflerin algı, tutum ve davranışları şekillendirdiği ortamda Türkiye büyük ideallerini gerçekleştiremeyecektir. Çünkü büyük idealler İbn-i Haldun’un, Durkheim’ın çok önceden formüleştirdiği üzere asabiyet (toplumsal bilinç) temelinden ve organik dayanışma aracıyla toplumsal bütünleşme gerektirir.

Hukuk algısının yaşam kalitesine etkileri konusunda önemli bir ara değişken mekân yani yaşanan yerdir. Hukuk sistemi mekânda işler. Hukuk sistemi mekândan mekâna farklılaşabilir. Yasalarda eşitlik ve genellik ilkesi vardır... Adalet sarayları aynı tarz yapılmaktadır... Yargı mensupları aynı kurallara bağlı olarak atanmaktadır. Ancak yasaları uygulayanlar, yasalara uyanlar veya uymayanlar sosyal yapı ve kültür temelinden algı-tutum ve düşünce-davranış olarak farklılaşabilir. Bu farklılaşmaya bağlı olarak farklı mekânlarda yaşam kalitesinin beklenti eşiği düşük veya yüksek olabilir. Örneğin belli bir mekânda suçlunun af edilmesi insanları mutlu edebilir; başka bir mekânda değil affetmek suçlunun idamı insanları mutlu edebilir. O nedenle mekânda algı ve yaşam kalitesi etkileşimine bakmak gerekir. Araştırma verilerine göre, 'Mersin'de yaşayanlar Mersin'in hukuksal kalitesini ne nitelikli ne de niteliksiz algılamaktadırlar yani kararsızdırlar, ancak niteliksiz değerlendirmeye doğru eğilim tespit edilmiştir'.

Sonuç olarak, bu araştırmanın iki temel tespiti var: Bunlardan biri 'Türkiye'de olumsuz adalet algısının mevcut ve yaygın olduğudur'. Bu algının temelinde 'yargıya müdahale edildiği' ve 'yargının siyasallaştığı' kanaatleri yer almaktadır. İkinci temel tespit ise Türkiye'de adalet algısı siyasallaşmış ve kutuplaşmıştır. Yapabilirlik yaklaşımı esas alındığında, bu iki olumsuz durum yargıya güvensizlik duygusunu beslemektedir. Bu aslında vatandaşın 'mutsuz' olmasına yol açan anomik durumdur. Bu süreçte insanın sermayesi olan 'iyi olma kapasitesi' tükenmektedir. Türkiye 'yargı paketleri' aracıyla yasalarını Avrupa Birliği standartlarına yükseltmeye çalışıyor, hukuk sisteminin maddi koşullarını iyileştirmeye çalışıyor. Ama araştırma verilerinin analizinde tespit edildiği üzere bunlar olumsuz adalet algısını azaltmaya yetmeyecektir. İdeolojik motifleri yumuşatabilecek, birbirine yaklaştırabilecek siyasi söylemlere, ortak değerleri kalplere yerleştirebilecek eğitim programlarına, kutuplaşmış kesimleri bir araya getirip tanıştıracak kültürel mekânlara, etkinliklere belki daha çok gereksinim var!

Araştırmada tespit olarak ortaya koyduğumuz bilgiler benzer konuda ve eş zamanlı birkaç araştırmanın bulguları ile tutarlıdır. Literatürde yer verdiğimiz bu çalışmalarda yargıya müdahale edildiği, bu müdahalelere bağlı olarak yargıya güvensizlik sorununun ortaya çıktığı ve yaygınlaşmaya başladığı, yargıya güvensizlik konusunda medyanın olumsuz rol oynadığı gibi ortak tespitler yapılmıştır. Ancak bu çalışmalardan farklılaşan noktalar da söz konusu. Örneğin, kimi çalışmaların devlet-birey karşıtlığı üzerine temellendirdiği yargı-devlet özdeşliği çözümlenmeleri aşırı zorlama olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- (CTE) Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü. (2015, 5 Ocak). Ceza İnfaz Kurumları genel bilgi. Erişim Tarihi: 15.05.2015. <http://www.cte.adalet.gov.tr>
- Aral, V. (1988). Toplum ve adaletli yaşam. İstanbul: Filiz.
- Borooah, V. K. (2006). How much happiness is there in the world? A cross-country study. Applied Economics Letters, 13(8), 20 June 2006, pp. 483–488.
- Bozkurt, N. (2003). Kaliteli Yaşamın Felsefesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 2–3, 15–24.
- Can, C. (2003). Hukuk sosyolojisinin antropolojik temelleri ve genel gelişim çizgisi. Ankara: Seçkin.
- CEPEJ (2014). CEPEJ report evaluating European judicial systems - 2014 edit. (2012 data) - CEPEJ Studies No. 20

- Çağlayandereli, M. (2007). Toplumsal algı boyutuyla sokakta çalışan çocuklar. Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi: Proje No: BAP-FEF SB (MÇ) 2006–1, Mersin: ME. Ü.
- Çakıroğlu, A. (2007). Relationship between quality of life and happiness in Turkey. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.
- Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) (2014). Rakamlarla Mersin 2014. Adana: ÇKA
- Di Tella, R., MacCulloch, R. and Oswald, A. J. (2003). The Macroeconomics of Happiness. *Review of Economics and Statistics* 85/4, November 2003, 793–809.
- Dinçer, B. ve Özasan, M. (2004). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2003. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Erdal, M. (2010). Demokratikleşme sürecinde basının yargı algısı. İstanbul: TESEV.
- Gitmez, A. S. ve Morçöl G. (1994) Socio-economic status and life satisfaction in Turkey, *Social Indicators Research*, 31(1), 77–78.
- Güriz, A. (2009). Hukuk felsefesi. Ankara: Siyasal.
- Headey, B. Et al. (2008). Money Does not Buy Happiness: Or Does It? A Reassessment Based on the Combined Effects of Wealth, Income and Consumption. *Social Indicators Research*, 87(1), 65–82.
- İnceoğlu, M. (2010). Tutum, algı, iletişim. No:5. İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde insan ve insanlar. İstanbul: Evrim.
- Kalem, S., Jahiç, G. ve Elveriş, İ. (2008). Adalet barometresi; vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüşleri ve değerlendirmeleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Ü.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE–2011). Ankara: Kalkınma Bakanlığı. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Koçak, H. (2009). Coğrafi bilgi sistemlerinin kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine etkileri üzerine bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 25, Aralık 2009. 141–148.
- KONDA (2010). Hukuk ve adalet algı ve beklentileri. KONDA barometresi siyasal araştırmalar dizisi. İstanbul: KONDA Araştırma ve Danışmanlık.
- Kuçuradi, İ. (1994). Adalet kavramı. A. Güriz (ed.), *Adalet Kavramı* (ss.27–33). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Marans, R. (2007). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi. Çev. H. Dülger Türkoğlu, *Mimarlık Dergisi*, 335, 23–35.
- Mill, J. S. (1978). *On Liberty*. Elizabeth Rapaport. (eds.) Cambridge: Hackett.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, Volume 9, Issue 2–3, 2003. 33–59.
- Öktem, N. ve Türkbağ, A. (2003). Felsefe, sosyoloji, hukuk ve devlet. İstanbul: Der.
- Özcan, M. T. (2008). Modern toplum ve hukuk devleti. İstanbul: On İki Levha.
- Özcan, M. T. (2011). Hukuk sosyolojisine giriş. İstanbul: On İki Levha.
- Özmete, E. (2004). Ailelerin öznel refah düzeylerine ilişkin bir değerlendirme. *Aile ve Toplum*, 2(7), 20–9.
- Philips, David. (2006). *Quality of life: Concept, policy and practice*. New York: Routledge.
- Sancar, M. ve Atılğan, E. (2009). Adalet biraz es geçiliyor... Demokratikleşme sürecinde hâkimler ve savcılar. İstanbul: TESEV.

- Sancar, M. ve Aydın, S. (2009). Biraz adil, biraz değil: Demokratikleşme sürecinde toplumun yargı algısı. İstanbul: TESEV.
- Sapançalı, F. (2009). Toplumsal açıdan yaşam kalitesi. İzmir: Altın Nokta.
- Selim, S. (2008a). Türkiye’de bireysel mutluluk kaynağı olan değerler üzerine bir analiz: Multinomial logic model. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 345–348.
- Selim, S. (2008b). Life satisfaction and happiness in Turkey, Social Indicators Research, 88, 531–562.
- Selim, S. (2010). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de bireysel yaşam tatmini ve mutluluk düzeylerini etkileyen faktörlerin karşılaştırmalı analizi. TÜBİTAK SOBAG Rapor. No: 108K516. Ankara: TÜBİTAK
- Sen, A. (1993). Capability and well-being. Edits. M. Nussbaum and A. Sen, The Quality of Life, Oxford: Clarendon Press. pp,30–53.
- Senlier N., Yıldız, R. ve Aktaş E. D. (2009). A Perception survey for the evaluation of urban quality of life in Kocaeli and a comparison of the life satisfaction with the European cities, Social Indicators Research, 94(2), 213–226.
- Szalai A., (1980). The meaning of comparative research on the quality of life, The Quality of Life, ed. A. Szalai and F. Andrews, Sage Beverly Hills, CA, pp. 7–24.
- Tekeli, İ. (2010). Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Topçuoğlu, H. (1963). Hukuk sosyolojisine giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tunçay, M. (1994). Kentsel haklar. İstanbul: Kent.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2008). 2008 Yaşam Memnuniyeti Araştırması. Ankara: TÜİK
- Van Kamp I., Leidelmeijer K., Marsman A., Hollander de A., (2003). Urban environmental quality and human well-being. Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study, Landscape and Urban Planning, No: 65, 5–18.
- Veenhoven, R. (2012). Cross-national differences in happiness: Cultural measurement bias or effect of culture? International Journal of Wellbeing, 2(4), 333–353.
- World Health Organization QOL Group (1995). The World Health Organization Quality of Life Assessment. Position Paper from the World Health Organization, Social Science and Medicine, 41, 1403–1409.
- Yıldız, M. Z. (2008). Kasabadan kente Mersin’in kentsel gelişimini belirleyen faktörler. Mersin Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 19–22 Kasım 2008, Mersin. ss.986–1000. Mersin Üniversitesi: Mersin.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

In this article, the possible effects of perception of law on quality of life was discussed. Topic is examined together with literature studies and field survey data. The study has been included as one of the leading research in the literature especially addressing the issue of quality of life in the field of sociology of law. The separating point of the information that we introduced in this article from similar ones is not to be satisfied

with explanation of perception of law but explanation of the relation of it with the quality of life. This relation is questioned by means of assumptions.

'Quality of life' concept has great interest in the social sciences. The World Health Organization (WHO) defines the 'quality of life' concept as "the form of perception of a people in the concept of their culture and values in conjunction with their goals, expectations, standards and interests". Although the criterias which are taken into account for the concept have sociological attributes, this concept could not take its rightful place in the sociological studies. In the studies of 'Quality of life' preference given to the concepts that make people happy, such as economical welfare, being healthy and reachability to the education but not to a fair judgment system, cooperative social-cultural relations, participatory democracy and clean and sustainable natural environment. By the fact of these determinations, we examined the 'effects of perception of law on quality of life' in the sociology of law.

In this study, where 'the effects of perception of law on quality of life' is examined, 'feasibility approach' is based for the 'Quality of life'. The 'feasibility approach' describes the 'Quality of life' as 'the state of being - well' of an individual. 'State of being-well' is to have capacity to perform valuable actions and to reach a valuable level. For an individual for 'being-well' is, of course, to be satisfied with his/her education level, health, to have enough economical income and valuable social relations, to live in a health environment and get quality public services are all necessary. But 'feasibility approach', before these conditions, care about the freedom of choice of the individual. This is actually a vision that suits with Weber's understanding sociology. How an individual evaluate his own conditions is more important than the others opinion. For example, working conditions of judgment system can not be desirable; court room can be in bad conditions because of lack of allowances, less staff can cause to delay on work, trials can take long time etc... From outside it can be seen as bad effects on 'Quality of life'. However, for an individual who are faced to all these realities if judgment system produces fair results it can be seen as a 'fair system' and individual feels happy and satisfied. For the 'feasibility approach' this is important for the 'Quality of life'. It means that how an individual senses and perceives the life, 'Quality of life' will make sense of it accordingly.

Method

On the the main hypothesis of the study it is argued that 'positive effect of perception of law on quality of life is as important as the tangible conditions of quality of life'. On the secondary hypotheses of the study it is argued that positive perception of justice is depend on objectivity, reachability and urgency of the judicial system as far as sociological conditions of person such as income, education and urbanity. As a secondary hypothesis it is also argued that positive perception of justice is also depend on the legal services that city offers and amnesty implementation of the government.

To test this argue, the perception of quality of life scale developed by the researchers was performed to the 388 people in the city centre of Mersin. Assumptions were confirmed because of statistical analysis of survey data.

Findings (Results)

The main findings of the study is that 'negative perception of justice' which can be an anomie indicator in society has becoming wider and wider and the main reason of this is the polarization of the political identity.. In Turkey 'confidence in the judiciary' facing to serious problems. According to the opinion of majority of citizens , ' base reason of this problem is the intervention of certain society segments and pressure groups to the judicial system'(%61). 'Judiciary is politicized in line with the interests of these groups' (48%). Those who has negative perceptions of the fairness of justice also have have belief about the politicization of the judiciary than who has positive perceptions of justice' (61% and 42%). According to the political identity in Turkey 'perception of justice' has dual polarized . This polarization might be named as 'conservative' and 'others'. And this composition is similar to Turkey's ruling-opposition structure. Although between conservatives to have a positive perception of justice is at a higher rate than others , the negative perception of justice is lower. The Social Democrats and the Turkish nationalists have high level of negative perception about the 'delivery of justice in Turkey '.

Thus the 'political identity' has the 'secondary variable' status in this study. In Turkey, because of strained government-opposition relations, polarized media structure, important legal cases... political identity has become the main determinant of the perception of justice. From this determination it can be concluded that political identity will play a role not only for the perception of justice but also will have role in the causality of social phenomens as an independent variable. This can be considered as anomie indicator. According to Durkheim's ,Merton's and Mclver's definition anomie is the resolation/separation of common values, form of insecurity and irregularity. Turkey will not make the great ideals of himself in an environment where dominant ideological motives shapes perceptions, the attitudes and behaviours. Because the great ideals ,as Durkheim and İbn-i Haldun formulated,requires social integration on the basis of social conscious by means of organic solidarity

Conculusion and Discussion

According to the research data, the negative perception of justice has reducing effect of on the quality of life. In this negative term of perception, 'well being capacity' which is the capital of a person, is run out. Turkey is trying to upgrade its codel system to European Union standards, to improve the tangable conditions of the legal system by means of judicial packages. But these will not be sufficient to reduce the negative perceptions of justice, as identified in the analysis of research data. May be it is needed more political discourses to soften and birng closer the ideological motives, more education programs to place common values to hearts, more cultural places and activities to bring together the polarized segments in society.

Study that we presented here in general terms, does not argue to explain 'Quality of life' phenomenon in great details. The information presented here reflects the reality of the city of Mersin in the year of 2012. To clarify the phenomenon in great details it is needed further repeated studies in Turkey about the 'perception of law on quality of life'.